

MUCS SÁNDOR

POLITIKAI HARCOK A HADSEREG DEMOKRATIKUS FEJLŐDÉSÉÉRT 1945—1947

1945. január 20-án Moszkvában a Szövetséges Hatalmak megkötötték Magyarországgal a fegyverszüneti szerződést. Ennek alapján hazánk lehetőséget kapott arra, hogy nyolc hadosztályból álló hadsereget szervezzen, s az a Vörös Hadsereg oldalán részt vegyen a német és magyar fasiszták elleni harcban.

Az új hadsereg szervezése gyakorlatilag január 20-ával, az Ideiglenes Nemzeti Kormány toborzási felhívásának aláírásával vette kezdetét. Az első négy hadosztály felállítására vonatkozó konkrét utasítások február első felében jelentek meg. Az 1., a 6., az 5., és a 7. hadosztályok szervezése kezdődött el.

A hadseregszervezés egyik fő kérdése volt, hogy a hadsereg politikai tartalmát, jellegét úgy kell kialakítani, hogy az megfeleljen a létrejött államhatalom jellegének, képes legyen a felszabadult magyar nép akaratát végrehajtani.

Ezt szem előtt tartva, a két munkáspárt — a Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt — az 1945. január 30-án nyilvánosságra hozott, az új hadsereggel kapcsolatos állásfoglalásában e kérdésre külön gondot fordított. Az állásfoglalás a hadsereg jellegéről, feladatáról a következőképpen szólt: „A honvédség néphadsereg, amelyet a dolgozó nép akarata hív életre . . . hivatása tehát a *Németország elleni szabadságharc folytatása* a végső győzelemig, az ország határainak megvédése a külső támadással szemben és a *belső demokratikus rend biztosítása*.”¹

Az ilyen jellegű, s e feladatok megvalósítására szervezett hadsereg nem nélkülözhetette a politikai felvilágosító munkát.

A két munkáspárt tudatában volt ennek. Ezért az előbbieken említett közös javaslatban szólt arról, hogy a hadseregen belül létre kell hozni egy szervezetet, amelynek kizárólagos feladata az állomány politikai nevelése. Ez a szervezet a „Honvéd Nevelőtisztviselői Intézmény” nevet viselte. Létrehozását és funkcióját az előbbieken már említett dokumentum a következőkkel indokolta és körvonalazta: „. . . a honvédséget eddig fasiszta és németbarát szellemben nevelték. Természetesnek tartjuk, hogy a múlt mély nyomokat hagyott, tehát az új demokratikus szellem érvényesülését nem várhatjuk pillanatok alatt. Ezért szükségesnek tartjuk, hogy a demokratikus szellemben felépülő új magyar hadseregnek, az új honvédség minden tagjának az Ideiglenes Nemzeti Kormány a legnagyobb barátsággal, szeretettel és megbecsüléssel megmutassa a helyes utat

¹ A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt javaslata az új magyar Honvédség megszervezéséhez. Az MSZMP Párttörténeti Intézetének Archívuma (a továbbiakban — MSZMP PI Arch.) 274. f. 11/84 őrzési egység (a továbbiakban — ó. e.).

a demokratikus felfogás felé. A munka elvégzésére a Honvédelmi Minisztérium keretében kulturális, nevelő osztály felállítását javasoljuk.”²

1945. február 14-én ültek össze Debrecenben a pártok és a Honvédelmi Minisztérium képviselői, hogy a Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt közös javaslata alapján megtárgyalják a honvédség demokratikus szellemben való fejlesztésének kérdéseit. Az erre irányuló törekvés egyik jelentős eredménye, hogy a koalíció többi pártja és a Honvédelmi Minisztérium elismerte a „Honvéd Nevelőtiszti Intézmény” megszervezésének és munkájának szükségességét.

A hadsereg politikai nevelőmunkájának irányítására a minisztériumban megszervezték a „Kulturális és nevelőosztályt”, amely 1945. február 17-én kezdte meg tevékenységét a politikai államtitkár, a kisgazdapárti B. Szabó István közvetlen alárendeltségében.

A Kommunista Párt — abból kiindulva, hogy a hadsereg az adott időszak jelentős társadalompolitikai feladatai megoldásában, de a háború utáni politikai küzdelmekben is fontos szerepet fog játszani — arra törekedett, hogy a hadsereg politikai nevelését végző intézményt minél jobban a befolyása alá vonja, s ezért a hadosztályoknál létrehozandó nevelő törzsekben, valamint az ezredekhez és a zászlóaljokhoz kinevezendő nevelőtisztekre konkrét, személyi javaslatot tett. Káderei erre a munkára lényegében készen álltak azok közül a katonák közül, akik a Szovjetunióban antifasiszta, partizániskolát végeztek, vagy itthon a munkásmozgalomban vettek részt, s most, mint önként jelentkezők, az új hadseregben szolgáltak.

Mivel a nevelőtiszti funkció nem parancsnoki funkció volt, ezen személyek demokratikus meggyőződéséhez viszont nem fért kétség, a Honvédelmi Minisztérium nem tudott kifogást emelni megbízatásuk ellen. Egyébként is a minisztérium retrográd erői az első időben nemigen gondoltak arra, hogy ez a szerv hosszú életű lesz a hadsereg szervezetében.

Ilyen körülmények között került sor a nevelőtiszti állomány kiválogatására és funkcióba állítására, amit a Kommunista Párt részéről Révész Géza irányított. Ennek eredményeként a hadosztályok nevelő törzseibe, az ezred- és zászlóalj-nevelőtiszti helyekre jelentős számban a Kommunista Párt tagjai kerültek. A 6. hadosztály nevelőtörzsében Szeremlei Gyula, Nagy Gábor, Kis András, Baki Ferenc, Lukács László, az 1. hadosztálytörzsnél pedig Rózsa András, Horváth Viktor, Nagy András, Tarján Imre, Molnár Tibor, dr. Elek Tibor és más elvtársak dolgoztak.

Az ezredekhez és a zászlóaljokhoz kinevezettek között ott voltak többek között: Csémi Károly, Menyhárt András, Stráhl Sándor, Ölvedi Ignác, Bedő László, Szebelkó Imre, Szokolai István, Sallai Tivadar és még sokan mások, akik azóta is hadseregünk különböző posztjain szolgálnak, vagy mint nyugállományú tábornokok, főtisztek töltik megérdemelt pihenésüket.

A századoknál nevelők voltak rendszeresítve. Erre a funkcióra azonban a kinevezés nem központi intézkedéssel történt, hanem az ezred- és a zászlóalj-nevelőtisztek által adott megbízás alapján. A fő szempont azonban itt is az volt, hogy az illető feltétlenül demokratikus gondolkodású, bajtársainál szélesebb látókörű legyen, s ezért a válogatás elsősorban a munkás- és parasztszármazású katonák közül történt.

Figyelmet érdemel itt az is, hogy a többi pártoknak is volt lehetőségük nevelőtiszteket jelölni a hadseregbe, sőt pártonkívüliek is kaptak ilyen megbízást. Dokumentumok tanúsítják, hogy a debreceni főispán, a szegedi helyettes pol-

gármester névsorokat juttatott el a HM illetékes szerveihez, amelyek az általuk nevelőtisztnak javasolt személyek neveit tartalmazták.³

A Honvéd Nevelőtiszti Intézmény azonban csak nevében volt tiszti intézmény. Tiszti rendfokozata ugyanis csak nagyon kevesüknek volt, a legtöbbjük tisztos volt, de még honvéd is bőségesen akadt közöttük.

A HM-ben székelő kulturális és nevelési osztály — amelynek vezetője Jánosi Ferenc lelkész százados volt — rövidesen elkészítette a honvéd nevelőtiszti intézmény feladatára és működésére vonatkozó rendelettervezetet, amely azonban hivatalosan nem került kiadásra. E tervezet szerint a nevelőtisztek feladatát abban kívánták meghatározni, hogy neveljék demokratikus szellemben a hadsereget, világosítsák fel a személyi állományt arról, hogy a magyar hadsereget eddig idegen érdekekért vitték háborúba. A nevelőtiszteknek kellett tudatossá tenni a honvédség minden tagjában, hogy:

- miért kell harcolni a szövetséges demokratikus hatalmak oldalán, s szembefordulni a volt szövetségesekkel;
- miért kell a faszizmussal a magyar nemzetnek végleg leszámolnia;
- mi a népi demokrácia és a faszizmus közötti különbség;
- mi a demokrácia lényege;
- milyen jutalmat várhat minden honvéd a fasiszta Németország ellen vívott derekas harcának eredményeképpen;
- mi a földreform.

S bár ez a rendelettervezet, mint mondtuk, nem került ki a csapatokhoz, sőt az első időben semmi olyan hivatalos rendelet a HM részéről, amely az intézmény működését nemhogy szabályozta, de egyáltalán elismerte volna, nem volt, a nevelés mégis a fenti elvek alapján folyt. Ez azért vált lehetővé, mert a hadosztály nevelő törzsei személyes kapcsolatot tartottak a kulturális nevelő osztállyal és az MKP illetékes központi szervével, s ezektől megkapták a kellő eligazítást.

A nevelőtisztek és nevelők, bár egyenként kielégítő politikai képzettséggel rendelkeztek, a hadseregben folytatandó nevelőmunkában nem volt tapasztalatuk. A Kommunista Párt felismerte ezt a hiányosságot, s ezért a kommunista nevelőtisztek részére 1945. március 15. és 30. között Debrecenben tanfolyamot szervezett, ahol a politikai ismeretbővítés mellett némi módszerbeli ismereteket is kaptak. Hasonló tanfolyamon vettek részt Miskolcon az 1. hadosztály nevelőtisztjei is.

A nevelőtisztek előtt a hadosztályok szervezése és az arcvonalra való elvonulásuk ideje alatt nagy politikai feladatok álltak. Mindenekelőtt saját szervezeteiket kellett kiépíteni és működésképpessé tenni, olyan körülmények között, amikor központi segítséget ehhez nemhogy nem kaptak, hanem még akadályozták is azt. A legnagyobb feladat viszont abban jelentkezett, hogy abból a politikailag és egyéni problémák tekintetében is rendkívül heterogén katonatömegeből, amely egy-egy magasabbegységen, egységen, de még alegységen belül is adva volt, legalább a fő kérdések tekintetében olyan egységesen gondolkodó állományt teremtsenek, amely az arcvonalra kerülve becsülettel tesz eleget kötelességének.

A fő kérdésben — a faszizmus elleni harc kérdésében — az egység adva volt, hiszen az állomány erre önként jelentkezett, de ezen kívül számtalan probléma foglalkoztatta a katonákat, főképpen a jövő kérdése. Mi lesz a háború után? Lesz-e földreform? Mit jelent a demokratikus rendszer? stb. stb. Egyszóval a

³ Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban — HL) A Honvédelmi Minisztérium Elnökségének iratai (a továbbiakban — HM Eln.) 1945/22 804. sz., valamint 1945/24 285. sz.

katonák azt is tudni akarták, hogy miután a fasizmust megsemmisítik, hogyan alakul a sorsuk. Új fogalmakat kellett az egyszerű emberekkel megértetni, amelyekkel ezelőtt nem találkoztak. „Politizálni, az új időket megérteni: erre tanítottuk a katonákat. A fasizmus elleni harcra, a magyar nép szenvedéseinek megbosszulására lelkesítettük őket” — írja visszaemlékezésében Nagy Gábor egykori nevelőtiszt.⁴ Az 1. hadosztály nevelőtörzse politikai kiképzési tervezetében pl. ilyen címekekkel találkoztunk: „A magyar demokratikus hadsereg feladatai. Miért kell a fegyelem a demokratikus hadseregben? Magatartásunk Ausztriában.” Az utóbbi témához kiadott vázlatban erről többek között a következőket olvashatjuk: „Nem vagyunk országukban »felsőbbrendű lények«, mint ahogy nem vagyunk hódítók sem. Az ausztriai polgár nem rabszolgánk, és nem is ellenségünk... Tilos tehát az eljövendő világrendben velünk teljesen egyenrangú ország állampolgárai személyi és vagyonzbiztonságának veszélyeztetése...”⁵ A 6. hadosztály egyik volt nevelőtisztje, Szebelkó Imre is arról írt visszaemlékezésében, hogy „Ausztriában... rendszeresen tartottunk eligazítást, és röplapokon is informáltunk a harctéri helyzetről. Mi, nevelők, fő feladatunknak a szovjet—magyar barátság ápolását és a csapatok harci szellemének növelését tartottuk.”⁶ Magyarázták a katonáknak, hogy „nem a lakosságon, hanem a fasisztákon kell bosszút állni, akik feldúlták hazánkat”. A politikai munka tehát — amint ez a fentiekből kiderül — többirányú volt. Amiből ehhez akkor meríteni lehetett, gyakorlatilag csak a napi sajtó és a nevelőtörzsek által kiadott vázlatok voltak.

Az új hadsereg központi sajtóellátása akkor még szóba sem jöhetett. Ezt a problémát is a nevelőtiszteknek kellett megoldani. A helyi lapok szerkesztőségétől kértek néhány ingyenpéldányt, amelyeket aztán bevitték a laktanyába, vagy maguk tartották meg a „sajtótájékoztatót”. A frontra indulás idejére pedig a 6. hadosztály nevelőtörzse szerzett egy kis sokszorosítógépet, amelyen az új magyar hadsereg első sajtótermékét, a „Gyorspostát”-t nyomtatták, amely ugyancsak a napi híreket közölte a katonákkal.

Az új hadsereg első hadosztályai zömükben a hadifogolytáborokból önként jelentkezettek közül kerültek ki. Többségük hónapok vagy már évek óta nem látta családját. Tele voltak egyéni gondokkal. A nevelőtisztek igyekeztek ezeket is csökkenteni. Leveleztek elöljáróságokkal, vagy ha közel lakott az illető, eltávozást eszközöltek ki számára a parancsnoktól.

Egy pusztító háború dúlta országban szervezett hadseregben a mai értelemben vett felszerelésről, ellátásról szó sem lehetett. Sokan voltak, akik ezt nehezen értették meg. A nevelőtisztek magyarázták meg, hogy ilyen körülmények között is vállalni kell a harcot, de ugyanakkor sokat tettek azért is, hogy mind a felszerelés, mind az élelmezés a legminimálisabb igényeket lehetőleg kielégítse.

Néhány mozaikdarab ez csupán abból a szerteágazó tevékenységből, amit a nevelőtisztek végeztek. Az igaz ügybe vetett töretlen bizalom, s a megvalósításáért végzett áldozatos munka nem maradt hatás nélkül a katonákra sem. Az eredmény az lett, s ezt a korabeli dokumentumok és a résztvevők egyöntetűen bizonyítják, hogy mindaddig, amíg a hadosztályok a háború után az országba vissza nem tértek, szökés a csapatoknál csak igen elvétve fordult elő.

Az eredményes nevelőmunka láttán — központi utasítás hiányában — az egyes hadosztályparancsnokok saját hatáskörükben szabályozták a nevelőtisztek tevékenységét, szabták meg feladataikat. Az 1. gyaloghadosztály parancs-

4 Új haza, új hadsereg. Visszaemlékezések az 1945—1947-es évekre. Budapest, 1970. 122. o.

5 HL. Elek-anyag 1945—1946. 5. cs.

6 Új haza, új hadsereg... i. m. 169 o.

noka például 1945. április 28-án adta ki a „Honvéd nevelőtiszti intézmény szükségessége és feladata”⁷ c. rendelkezését, amelyben meghatározta az intézmény feladatát, munkamódszerét, a nevelőtiszt feladatát harchelyzetben, rangviszonyát és hatáskörét a csapatoknál, szolgálati viszonyát stb. Ez a rendelet már parancsnoki vonalon is biztosította a nevelőtisztek munkáját. Megszabta például, hogy a kiképzési időből naponta egy órát a nevelő részére kell biztosítani és annak felhasználását a parancsnoknak a kiképzési tervbe előre be kell állítania. A rendelet szerint: „A nevelőtisztek csoportján belül a nevelői munka oroszlánrésze a zlj. (osztály) nevelőtisztekre hárul. A szd. nevelőkön át ők vezetik közvetlenül, egyben végzik is a honvédség nevelését.” Nagy jelentőségű volt az adott viszonyok között a rendeletnek az a része, hogy „A nevelőtisztek és nevelők általános fegyelmi szempontból a csapatparancsnokok alá vannak rendelve, nevelői munkájukkal kapcsolatban a csapatparancsnok csak tanácsokat adhat, de abba közvetlenül bele nem avatkozhat, parancsokat nem adhat”. A rendelkezés ezen kitételei biztosították a nevelőtisztek és nevelők önállóságát saját munkaterületükön és bizonyos mértékig gátolták a régi szellemű tisztek befolyását a honvédség nevelésére.

Úgy véljük, az eddig elmondottakból kiderül, hogy a hadsereg szervezésének kezdetén a hadseregben folyó politikai nevelés nem az egyes pártok politikája melletti agitációt, hanem a demokrácia általános elveinek ismertetését jelentette. Az ilyen tartalmú politikai munka mellett állt ki a két munkáspárt január 30-i javaslata is, amikor leszögezte: „... a nevelőtisztek nem vihetik be a hadseregbe a pártpolitikát, hanem kizárólag a hazafias, demokratikus szellemet és a német fasizmus elleni háború szükségességének a tanítását. Az ő feladatuk odahatni, hogy a magyar hadsereg valóban új, demokratikus szellemű hadsereg legyen, nem pedig a régi hadsereg feltámasztása.” A munkáspártoknak a fenti állásfoglalása teljesen érthető volt. A hadsereget harcra szervezték, s ehhez politikailag egységes csapatokra volt szükség. A politikai pártok nézeteinek vitája ezt az egységet nem segítette volna elő. Persze tagadhatatlan az is, hogy a demokrácia elveinek és gyakorlatának magyarázatánál sokat jelentett az, hogy a nevelőtiszt melyik pártnak volt a tagja, hiszen nézeteiket azoknak a pártoknak a felfogásából kiindulva fejtették ki.

Az új honvédségben a csapattisztek jelentős része bizalmatlanul fogadta a nevelőtiszti intézményt és tagjainak munkáját. Nem értették, miért van szükség nevelőtisztekre. Úgy vélték — hiszen a régi hadseregben ezt tanulták —, hogy a politika megrontja a hadsereget. A nevelőtisztek munkája nyomán azonban sokuk nézete megváltozott, s a nevelőtisztek munkáját őszintén segítették. Mások viszont — mivel a demokratikus felfogás szemléletükkel ellentétes volt — megkísérelték, hogy a nevelőtisztek munkáját saját elképzeléseik szerint irányítsák, a honvédek nevelésében a maguk elgondolásait érvényesítsék. A tisztikar utóbbi kategóriájával a nevelőtiszteknek komoly harcot kellett vívniuk.

A nevelőtiszti intézmény a hadsereg megszervezése és feladata végrehajtásának első időszakában tehát létrejött és gyökeret vert.

A koalíciós pártok katonapolitikájának fő irányai a háború befejezése után

A háború befejezése nemcsak a hadsereg szervezésében hozott jelentős változásokat, hanem alapvetően megváltoztatta a népi demokratikus és reakciós erőknek a hadsereggel kapcsolatos politikáját is. A háború befejezéséig a hala-

⁷ Az okmány dr. Ölvedi Ignác nyá. ezredes birtokában van.

dás hívei azért harcoltak a visszahúzó erőkkal, hogy a megszervezendő hadsereg vegyen részt a hitleri fasizmus elleni harcokban és ezzel szerezzék vissza a nemzet becsületét a szabadságszerető népek előtt. Ez a küzdelem abban az időben még nem annyira a nyílt színen folyt, hiszen azok is, akik a hadsereg szervezését készletetni igyekeztek — az akkori általános hangulatot figyelembe véve —, szavakban kénytelen-kelletlen elismerték a fasizmus elleni harc szükségességét.

A háború befejezése után kibontakozó politikai helyzetben már nem a hadsereg léte vagy nemléte volt a kérdés, hanem az, hogy a hadsereg a további küzdelemben melyik politikai irányzatot támogatja majd. A reakció restaurációs törekvésének lesz-e az eszköze, vagy a népi demokratikus erőket fogja-e támogatni a reakció ellen, a haladásért? E körül a kérdés körül bontakozott ki a küzdelem népi demokráciánk fejlődésének ebben a szakaszában a hadseregen belül és kívül egyaránt.

A legfontosabb annak megítélése volt, hogy a hadseregben legyen-e politikai munka, s ha igen, milyen politikai nevelést kapjon az állomány. Az e kérdésben elfoglalt álláspont természetesen alakította az ezzel összefüggő területekhez való viszonyt is. Nem lehetett megkerülni a nevelőtisztek további helyzetének rendezését, a csapattisztikai politikai elkötelezettségének tisztázását, de a hadsereg anyagi ellátásának kérdését sem. Az e kérdésekben való állásfoglalások a koalíciós pártok összpolitikájából fakadtak, abból, hogy melyik párt milyen formában képzelte el az ország társadalmi berendezkedését a háború után.

A *Független Kisgazdapárt* 1945 elején nyilvánosságra hozott programjának „Milyen hadsereget kíván a Független Kisgazdapárt” c. részében arról olvashatunk, hogy „az új magyar hadseregnek valóban népi hadseregnek kell lennie. Nem szabad válaszfalat építeni a hadsereg és a nép közé.” Ami azt a kérdést illeti, hogy politizáljon-e a hadsereg vagy sem, a dokumentum egyértelműen úgy foglal állást, hogy „katonatisztek és katonák számára el kell tiltani a politikával való foglalkozást.”⁸ Lényegében ezt a gondolatot erősítette meg 1945. május 27-i ceglédi beszédében Nagy Ferenc, amikor kijelentette: „A politikát a jövőben nem diktálhatja a hadsereg, hanem a hadsereg a nép békevágyának alávetett kiszolgálója kell, hogy legyen.”⁹ A politikamentes hadsereg követelése — némi módosulással — végigvonul a kisgazdapárt politikájában egészen 1948-ig. A módosulás abból fakadt, hogy a párt is felismerte, hogy egyrészt a hadseregben addig folytatott politikai munkát megszüntetni már nem lehet, másrészt egyre világosabbá vált számára, hogy a hatalomért folyó harc időszakában nem lehet eltekinteni a hadsereg állásfoglalásától. Ezért a kisgazdapárt 1946 nyár elejétől kialakított politikájában olyan megfogalmazások szerepelnek, hogy a hadsereg ne legyen egy párt politikájának az eszköze. Erre az a helyzetfelmérés kényszerítette a pártvezetést, amelyet 1946 júniusában a párt véderő bizottsága készített el, s amely megállapította: „Ma már a honvédség irányítása is az MKP kezében van.”¹⁰ A pártpolitika száműzésére való törekvést dokumentálta Bartha Albert honvédelmi miniszter beszéde is, amelyet hivatali beiktatásakor, 1946. augusztus 22-én mondott el. Bartha többek között kijelentette: „Le kell szögeznem, hogy a hadsereg a magyar köztársaság hadserege, amely felül áll minden pártérdeken... A katonai épületek kapuin belül párttorzszalkodást nem tűrhetek.”¹¹ Nagy Ferenc az 1946. október 5-én Békén tartott beszédében ugyancsak különösen fontosnak tartotta, hogy a honvéd-

⁸ Balogh—Izsák: Pártok és pártprogramok Magyarországon 1945—1948. Budapest, 1977. 183. o.

⁹ Kis Újság, 1945 május 29. sz. 5. o.

¹⁰ Kis András: A Magyar Közösségtől a Földalatti Fővezérségig. Budapest, 1969. 134. o.

¹¹ Kis Újság, 1946. augusztus 24. 4. o.

ség a magyar nép honvédsége legyen, „s erről a területről minél hamarabb számúzzék a pártpolitikát”.¹² A párt Véderő Bizottsága 1946. októberi memorandumja pedig, amelyet ugyancsak a pártvezetés számára készített, határozottan követelte, hogy „A honvédség politizálását azonnal négy fal közé kell visszaszorítani”.¹³ A pártpolitikamentes hadsereg gondolata fellelhető továbbá a Kiszgazdapártnak a Baloldali Blokk részére adott 1946. október 24-i válaszában, de még az 1947 első felében kidolgozott programtervezetben is.

A politikától, illetve a pártpolitikától mentes hadsereg követeléséhez való görcsös ragaszkodás a Kiszgazdapárt részéről egy alapvető dologban elszenvedett politikai vereség beismerését jelentette. Azt, hogy a rendőrség után a hadsereg is kicsúszott az ellenőrzése alól, s e követelés fenntartásával a tömegek támogatására akart apellálni.

A koalíció többi pártjai katonapolitikájuk alakításában abból indultak ki, hogy az országban folyó politikai és gazdasági harc alapkérdése a hatalom megragadása. Tisztában voltak azzal is, hogy bár a hadsereg létszáma kicsi — s ennek alakulásában a fegyverszüneti szerződés értelmében kizárólag a Szövetséges Ellenőrző Bizottság dönthet —, e fegyveres erő politikai állásfoglalása a hatalomért folyó harcban egyáltalán nem lebecsülendő. Ezt figyelembe véve arra törekedtek, hogy a háború után megmaradt állomány politikai állásfoglalásával a demokratikus előrehaladás híveinek támogatója legyen. Ezt mindenekelőtt a hadseregben folytatott politikai nevelőmunka fokozásával, a tisztikar demokratikus elkötelezettségének erősítésével, a néppel való kapcsolat szilárdításával, valamint az anyagi ellátás javításával kívánták biztosítani.

Ez a törekvés — amit a korabeli dokumentumok, a központi lapok cikkei tükröznek — világosan látható a Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt és a Nemzeti Parasztpárt katonai politikájában egyaránt. Ezen elv gyakorlati megvalósításának útjait, módszereit azonban már e pártok között is saját politikai célkitűzéseik szabták meg. Ebből következett, hogy a hadsereg demokratizálásának általános elvét szem előtt tartva, e pártok azt a saját politikai céljaikból kiindulva kívánták megvalósítani. E törekvésekből következett, hogy a hatalomért folyó osztályharc közepette a hadseregből nemhogy a politikát, de a pártpolitikát sem lehetett száműzni.

Ezt egyébként a Kiszgazdapárt — annak ellenére, hogy nyilvánosan a hadsereg politika-, illetve pártpolitikamentességét követelte — maga is elismerte azzal, hogy az országos központ vezetőségén belül létrehozta a Véderő Bizottságot. E szerv feladata az volt, hogy a párt általános politikájának megfelelő katonapolitikát kidolgozva, biztosítsa annak végrehajtását a hadseregben. Ezen általános politika lényegét 1945 őszén a Kiszgazdapárt történetét feldolgozó monográfia így jellemzi: „A Kiszgazdapárt burzsoa jobbszárnya... az FKGP választási győzelmével lezártnak tekintette a magyar társadalom demokratizálódásának folyamatát, s nem kívántak továbblépni. Nem csupán a fennálló politikai viszonyok konszolidálására, hanem a polgári demokrácia felé való visszatérésre vettek irányt”.¹⁴ Nyilvánvaló, hogy ezen fő politikai irányvonalat kellett, hogy szolgálja a katonapolitika is. A Kiszgazdapárt úgy látta, hogy ennek megvalósítására — jelentős parancsnoki posztok, s általában a hivatásos tisztikar révén — jó bázisai vannak a hadseregben. A későbbiekben azonban látni fogjuk, hogy mindez kevésnek bizonyult.

A Szociáldemokrata Párt katonapolitikájának alapja — eddigi ismereteink szerint — 1945 végéig azonosult a január 30-án a Kommunista Párttal közösen

¹² Balogh Sándor: Parlamenti és pártharcok Magyarországon 1945—1947. Budapest, 1975. 349. o.

¹³ Kís A.: i. m. 156. o.

¹⁴ Vida István: A Független Kiszgazdapárt politikája 1944—1947. Budapest, 127. o.

kiadott programmal. Sőt ennek alapvonását, amint látni fogjuk, egészen az egyesülésig megőrizte. Ez az alapvonás pedig az volt, hogy az új hadsereg „*Hazánk függetlenségének, szabadságának, önállóságának, a magyar népi demokraciának kell hogy áttörhetetlen pajzsa legyen*, amelyen megtörik minden olyan kísérlet, amely arra irányulna, hogy újra úrrá legyen itt ezen a földön a reakció, a faszizmus, a feudalizmus.”¹⁵

A párt vezetőinek beszédeiből, a párt központi lapja, a Népszava cikkeiből, valamint a párt honvédségi tagjait összefogó Országos Honvédelmi Szervezetének dokumentumaiból az tűnik ki, hogy egy ilyen jellegű hadsereg kialakítását a párt úgy látta biztosítottnak, ha abban minél több munkás szolgál, ha át-szervezik a tisztikart, s az állomány nevelése szociális és demokratikus elveknek megfelelően folyik. Ez látszik a párt 1945 augusztusában megtartott XXXIV. kongresszusának akcióprogramjában, amely hangoztatta: „A Szociáldemokrata Párt — különös gondot fordít arra, hogy a rendőrség, a közigazgatás és a hadsereg megtisztuljon az oda nem való kártékony és reakciós elemektől . . . A párt gondoskodik majd arról, hogy ezekbe az intézményekbe minél tömegebben juthassanak be a munkásosztály és a parasztság fiai.”¹⁶ Az 1946 nyarán kiadott „*Irányelvek a Szociáldemokrata Párt Országos Honvédelmi Szervezete kiépítésére*” c. dokumentum a neveléssel kapcsolatban pedig leszögezte, hogy a Honvédelmi Szervezet „. . . a Párt általános célkitűzései keretében szociális és demokratikus magyar honvédségért, valamint a szocializmus széles körű elterjesztéséért küzd és dolgozik. . .”¹⁷ Az Országos Honvédelmi Szervezet 1947. január 21-én megtartott országos vezetőségi ülésén a párt vezetői ugyancsak azt hangsúlyozták, hogy a hadsereg legyen a demokrácia belső rendjének támasza, s a honvédség tisztikarát és tiszthelyettesi karát igekezni kell átállítani „a szociáldemokrácia elvi síkjára.”¹⁸

Látható tehát, hogy a Szociáldemokrata Párt is figyelt a hadseregére, az ott folyó politikai munka nem esett ki a látószögéből. Ebből pedig természetesen következzék, hogy a politizáló hadsereg mellett tört lándzsát, hiszen ott is a saját politikáját akarta érvényre juttatni.

E katonapolitika megvalósítására a párt már 1945 szeptemberében megkezdte az „agitációs góccok” szervezését a hadseregben, de jó ideig a sejtyszerűen működő csoportok egymásról semmit sem tudtak. A komolyabb szervező munka azután indult meg, amikor az 1945 őszi választások után Zentai Vilmos — a párt egyik vezető személyisége — lett a HM politikai államtitkára. E szervező munka eredményeképpen 1945. december 4-én megalakult az SZDP HM-csoportja, majd a vidéki helyőrségekben folytatott eredményes tagtoborzás után létrejöttek ott is a helyi csoportok. Ezek után került sor az Országos Honvédelmi Szervezet megalakítására 1946. június 15-én.¹⁹ A szervezet keretén belül azokban a helyőrségekben, ahol 100 vagy ennél több volt az SZDP-tag, pártszervezet, 30—100 fő között pártcsoport, 30 fő alatt alcsoport alakult. Ezek a pártszervezetek azután létrehozták a Kunfi-gárdát, amely „a szocialista tudomány terjesztését” szolgálta, valamint a Petőfi-gárdát, amely „a szépirodalom fegyverével szerez híveket a szociáldemokrata mozgalomnak”.²⁰ Ezek a szervezetek hivatalosan nem a laktanyákban és intézményekben éltek a szervezeti életet, hanem a polgári pártszervezetek mellett, azok helyiségeiben jöttek össze.

¹⁵ Népszava, 1945. március 4. sz. 1. o. Szakasits Árpád cikke: „Lemossuk a gyalázatot . . .” címmel.

¹⁶ A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt határozatai. Budapest, 1967. 104—106. o.

¹⁷ MSZMP PI Arch. 283. f. 27/327. ó. e.

¹⁸ Uo. 27/329. ó. e.

¹⁹ Uo. 27/327. ó. e.

²⁰ Uo. 27/330. ó. e.

1946. október 12—13-án az SZDP, a hadsereggel kapcsolatos politikáját demonstrálva, szocialista honvédnapot szervezett Szegeden. Ezen a honvédnapon a párt olyan vezető egyéniségei vettek részt, mint Szakasits Árpád, Bán Antal, Zentai Vilmos és Böhm Vilmos, aki „az 1919-es Vörös Hadsereg nevében üdvözölte a demokratikus honvédséget.”

Az 1947-es választások előtt az SZDP felerősítette tagtoborzó munkáját a hadseregben is. Ennek politikai célját a Szakasits által aláírt, a megyei szervezetek vezetőségeinek megküldött levél többek között a következőképpen fogalmazta meg: „Nem lehet mindegy számunkra, hogy milyen az új magyar honvédség szelleme, hogy a magyar ifjúság tömegei milyen szellemben nevelik majd gyermekeiket és unokáikat. Pártunk létérdeke, hogy e szellem felett mi őrködjünk és hogy a szolgáló és leszerelő katonák ne a reakció vak eszközei, hanem a haladás fáklyahordozói legyenek. Létérdekünk, hogy a honvédség feltétlenül megbízható legyen és a nép egyetemes érdekeit szolgálja . . .

„Ezért most a legsürgősebb és legfontosabb feladatunk a honvédség tagjainak minél nagyobb számban való megnyerése, meggyőzése és szocialista nevelővé való kiképzése.”

Az, hogy a Szociáldemokrata Párt ennyire aktívan törekedett saját katonapolitikai céljainak megvalósítására, természetesen sűrűlódásokat okozott a két munkáspárt együttműködésében. A fő kérdésben, a hadseregben belül ténykedő reakció elleni harcban, a két párt tagjai — különösen az alsóbb szinten — jól együttműködtek. Az SZDP felsőbb vezetésében — főleg a jobboldal aktivizálódása után — az erre irányuló tevékenység már nem volt ennyire egyértelmű, sőt a paritás elvének felvetésével éppen e legfontosabb kérdéstről vonták el a figyelmet. Az 1947. február 21-i országos vezetőségi ülés ugyan megállapította, hogy az anyagi vonal, a műszaki vonal, a kerületi parancsnokságok, a honvéd egészségügy a párt kezében van, de a párt katonapolitikájának megvalósításáért felelős személyek tudták, hogy pozícióik ott a leggyengébbek, ahol a kézben fegyverek vannak. Ezért törekedtek a paritásra. Zentai Vilmos e tekintetben kétszer is készített feljegyzést a párt országos vezetése számára. Az 1946. augusztusában készült feljegyzés szerint „a kulcspozíciók, a nyomozó és nevelő apparátus 90%-a máris a kommunisták kezében van”,²¹ az 1947. márciusi feljegyzésben pedig azt javasolja, hogy az SZDP vezetése a HM, a Határőr Parancsnokság, a különböző tanfolyamok parancsnokságai és előadói vonatkozásában vesse fel a paritás kérdését a kommunista párttal szemben.²² A szociáldemokrata jobboldal veresége után a paritás kérdése lekerült a napirendről, a két munkáspárt egyesülésének előtérbe kerülése pedig az egységes katonapolitikai elvek kimunkálásához vezetett. Tény viszont, hogy a Szociáldemokrata Párt politikai nevelőmunkája, s több jelentős beosztás birtoklása a hadseregben belül végül is része lett egy olyan jellegű hadsereg kialakulásának, amely már a fordulat évének a kezdetén a demokrácia szilárd bázisa volt.

A *Nemzeti Parasztpárt* katonapolitikája alapvetően megegyezett a két munkáspárt célkitűzéseivel. Bár sem az 1945-ben kidolgozott pártprogram, sem az 1946. márciusában megtartott I. Országos Kongresszus nem szólt a hadseregről, az ott folytatandó politikáról a párt vezetőinek megnyilatkozásai, a központi sajtó, a Szabad Szó cikkei nem hagynak kétséget a fenti megállapítás iránt. A Szabad Szó 1945. novemberéig terjedő számainak a hadsereggel kapcsolatos cikkei pozitív tartalmúak, s a honvédségnek az újjáépítésben végzett munkáiról szólnak. A párt katonapolitikájának első megfogalmazásaként valószínűleg azt

21 Uo. A XVIII/0045/1946/3.

22 Uo. A XVIII/0045/1947/5.

a cikket tekinthetjük, amelyben a lap állást foglalt a 6. hadosztály nevelőtiszteinek a miniszterelnökhöz eljuttatott memoranduma mellett.²³ (A nevelők e memorandumban a nyugatos hivatásos tisztek visszavétele és a tartalékos tisztek elbocsátása ellen emeltek szót.) A lap a memorandum teljes szövegének ismertetése után így ír: „A katonaság az új magyar demokratikus hadsereg egyik legfontosabb védőbástyája kell, hogy legyen ennek az országnak. Nagyon is résen kell lenni, hogy a vezetés, az irányítás megfelelő emberek kezébe kerüljön.” A hadsereggel összefüggő tennivalókat még világosabban fogalmazta meg a Szabad Szó 1946. március 12-i száma, amely többek között a következőket jelentette ki: „A népnek egyáltalán nem mindegy, hogy mi folyik a hadseregben. Nem mindegy, hogy kinek a kezében van a fegyver és a fegyverrel járó hatalom. Nem mindegy, hogy a demokrácia őszinte hívei és a nép igazi fiai forgatják-e, vagy a demokrácia esküdt ellenségei, a nyugatról hazaszivárgott reakciós tisztek és a régi szellemtől elszakadni nem tudó antidemokratikus urak. Nem mindegy az sem, hogy ki parancsol a katonáknak és hogyan parancsolnak... A népnek elege volt a régi tisztikarból...”²⁴

A cikkből egyértelműen kiderül, hogy a Nemzeti Parasztpárt a demokrácia mellett elkötelezett hadsereg és annak megfelelő tisztikar megteremtésére törekedett. Tisztában volt azonban azzal is, hogy egy ilyen jellegű hadsereg csak jelentős politikai nevelőmunka eredményeképpen jöhet létre. Erre ugyancsak a Szabad Szó egyik cikke utal, amely „Magyar demokratikus honvédség!” címmel közölt tudósítást Veres Péter előadásáról a 6. hadosztálynál, s ennek kapcsán szól a nevelőtisztek munkájáról is. Elmondja, hogy ez a „szervezet csendben, tervszerűen végzi munkáját: tanfolyamokat, világnézeti, politikai, kulturális előadásokat szervez.” Megelégedéssel állapítja meg, hogy „A nevelőtisztek nagy többsége szintén paraszt származású...”²⁵

A hadsereg demokratikus arculatának erősítése érdekében — lehetőségeihez mérten — a Nemzeti Parasztpárt is tevékenykedett. Itt is meg kell azonban említeni, hogy ezt a saját politikájának terjesztésében látta biztosítottnak a hadseregen belül. Ezért került arra sor, hogy ez a párt 1946 elején szintén létrehozta honvédségi csoportját.²⁶ Ettől az időtől kezdve a párt katonapolitikai céljainak megfogalmazása egyértelműbb, világosabb. A tisztikarral, valamint a neveléssel összefüggésben 1946 májusában pl. már így írt a Szabad Szó: „A honvédség ügye az egész magyar demokrácia ügye, s ezt felismerték a demokratikus pártok is. Minden pártnak van honvédségi csoportja. A Nemzeti Parasztpárt már a felszabadulás óta harcol az új demokratikus néphadseregért... a párt honvédelmi csoportja a két munkáspárttal a legteljesebb egyetértésben, éber szemmel őrködik, hogy az új magyar hadsereg a jövőben őre és támasza legyen a demokratikus államnak.

Új szemlélettel és új szellemiséggel telített honvédséget kell megteremteni... Az új tisztikart paraszt- és munkásszármazású fiatalokkal kell felfrissíteni...”²⁷

Miután 1947 februárjában aláírták a magyar békeszerződést, s ismétlé vált a hadsereg engedélyezett létszáma, a párt vezető sajtóorgánuma, „Növelik a hadsereg létszámát” c. cikkében többek között így nyilatkozott: „A magyar demokrácia nem mondhat le arról a nemzetnevelői hatásról, amit a fiatalokorúak-

23 Esti Szabad Szó, 1945. november 7. sz. 2. o.

24 Szabad Szó, 1946. március 12. sz. 3. o.

25 Uo. 1946. március 28. sz. 3. o.

26 A Nemzeti Parasztpárt honvédelmi csoportjának a honvédségben folyó pártszervező munkájáról ma még keveset tudunk. Tény, hogy e pártnak is voltak szervezetei a hadseregben. Az azonban bizonyos, hogy a pártnak a hadsereggel összefüggő állásfoglalásai alakításában, majd az 1947-es pártprogram katonapolitikai célkitűzéseinek megfogalmazásában döntő szerepe volt.

27 Szabad Szó, 1946. május 15. sz. 4. o. „Paraszt és munkásifjakkal kell felfrissíteni a honvédség tisztikarát” c. cikk.

ra a katonai szolgálat gyakorol. A fegyelem, a rendszeretet, kötelességtudás és a helyes közösségi szellem fejlesztésén kívül a fegyveres erő hivatott a demokrácia egységes, meggyőződéses, áldozatokra hajlandó taborának nevelésére. . .

Hogy a honvédség megteremthesse a néphadsereg előfeltételét, az új hivatásos és tartalékos tiszti és tiszthelyettesi keretet a modern fegyverek kezelésére és az új harceljárásokra ki kell oktatni. . .”²⁸

Az 1947 májusában meghirdetett pártprogram pedig már nagyon egyértelműen és világosan fogalmazza meg a Nemzeti Parasztpárt katonapolitikáját. „Erősíteni kell a demokrácia önvédelmi szerveit — szögezi le a dokumentum. Honvédségünket igazi néphadsereggé kell tenni. Ki kell belőle taszítani az úri-tiszti kasztszellem minden hagyatékát. Mind a rendőrség, mind a honvédség tisztikarában a nép legöntudatosabb fiai kapjanak helyet. . . Ne lehessen még egyszer az, ami a régi honvédségnél volt, hogy a paraszt gyereke csak ágyútölteléknek, legfeljebb paraszt- és munkásfiatalokat sanyargató altisztnak kellett, vagy karhatalmi zászlóaljnak osztálysorsosai ellen. Azt akarjuk, hogy a nép végre egyszer önmagát védje, a maga önvédelmi szervezeteivel.”²⁹

Gyakorlatilag ezeket a fentiekben említett elveket erősítette meg Veres Péter is a Honvédelmi Minisztérium vezetésének átvételekor elmondott beszédében. „Magyarországon ma a nép a szuverenitás, a legfőbb hatalom birtokosa. A hadseregnek is a népet kell szolgálnia. . . Minden katonának kell, hogy politikai meggyőződése legyen. Nem tudjuk felépíteni és szilárd alapokra helyezni a magyar demokráciát, amíg a honvédség nem áll szilárdan és biztosan a demokrácia mellé.”³⁰

A népi demokrácia mellett elkötelezett hadsereg kialakítására való törekvés tükröződik Veres Péternek minisztersége idején tett nyilatkozataiban is. Beszédeinek olyan kitételei mint: „Minden katonának, akinek mi fegyvert adunk, a néphez tartozónak, demokratikus politikai meggyőződésűnek kell lennie.”³¹ „Az új néphadsereg kiépítése forradalmi feladat.”³² „A fegyver csak igaz, demokratikus parasztok és munkások kezében van jó helyen, amivel meg lehet védeni a földet és a szabad hazát.”³³ — igazolják ezt. Ez a katonapolitika pedig alapvető vonásaiban és részleteiben is egybeesett a két munkáspárt katonapolitikai vonalával. A megvalósítására való törekvés a Nemzeti Parasztpárt részéről ugyancsak részét képezte azoknak a sikereknek, amelyek a hadsereg pozitív politikai arculatában jelentkeztek a fordulat évében.

A *Magyar Kommunista Párt* katonapolitikájának alapját a háború befejezése után a két munkáspártnak az előbbieken idézett állásfoglalása képezte. A háború után kiéleződő osztályharc közepette azonban egyre nagyobb hangsúlyt kapott a kommunista párt katonapolitikájában is az állomány politikai nevelése, a demokratikus nevelést végző szervezet megerősítése, valamint a demokrácia mellett elkötelezett tisztikar kialakítása. Mindezekkel párhuzamosan a párt figyelt a hadsereget érintő más kérdésekre is, s azokban mindenkor hallatta szavát. Mindezek részletezésétől azonban most eltekintünk, mivel a továbbiakban a hadseregért folyó harc részterületeiről lesz szó, s ezekben a nevelőtisztek által kifejtett vélemény gyakorlatilag a kommunista párt álláspontjával volt azonos.

A helyzet ugyanis az volt, hogy a Kommunista Párt 1945 nyaratól kezdve a fordulat évéig minden évben tanácskozássra hívta össze a párttag nevelőket és

28 Uo. 1947. április 25. sz. 4. o.

29 *Balogh—Izsák*: 1. m. 316. o.

30 *Szabad Szó*, 1947. szeptember 29. sz. 1. o.

31 Uo. 1947. október 11. sz. 3. o.

32 Uo. 1948. február 1. sz. 5. o.

33 Uo. 1948. április 6. sz. 3. o. Beszéd a Nemzeti Parasztpárt Országos Pártgyűlésén.

a parancsnokokat. Ezeken a katonai konferenciákon határozták meg a kommunista párttagok további feladatait a hadseregben.

A párt ugyanakkor nagyon jól tudta, hogy a helyes politika gyakorlati megvalósításához megfelelő emberek, szervek, szervezetek kellenek. Ezért arra törekedett, hogy a nevelőtiszti szervezetet, annak nevelő munkáját tovább erősítse, megtartsa, sőt tovább fokozza azt az előnyt, amelyet e szerv létrehozásakor megszerzett.

A kommunista nevelőtisztek felkészítése a politikai munkára az MKP által időszakonként megtartott katonai konferenciákon (az első 1945 nyarán volt), és a Kommunista Párt megfelelő központi és területi szerveivel való személyes kapcsolattartáson, valamint a hadosztály-nevelőtörzsek által szervezett rövid tanfolyamokon keresztül történt meg. E céltudatos munka eredményeként 1945 nyarától a hadsereg magasabbegységeinél a nevelőtörzsek vezetői és beosztottai zömmel a Kommunista Párt tagjai voltak. Ettől az időtől kezdve kiterelvényesedett maga az intézmény is. Addig ugyanis, amíg a hadseregszervezés időszakában nevelőtörzsek és nevelőtisztek csak a hadművelleti feladatokra szánt hadosztályoknál szerveződtek, ill. kerültek kinevezésre, addig 1945 ősztől 1947 nyaráig kialakultak ezek a szervek a műszaki hadosztálynál, a határőrségnél, sőt a kerületi parancsnokságoknál is. Az 1945 őszen megszervezett műszaki hadosztály nevelőtörzsét Felkai Dénes alezredes vezette, munkatársai Lóránt Imre, Lakatos István, Szilágyi László, Gyémánt András voltak. Az 1946 márciusi szervezési változások után, amikor a határőrséget önálló parancsnokság alá vonták össze, Felkai Dénest e parancsnokság nevelőtörzsének vezetésével bízták meg. Az itteni munkatársak többek között Lóránt Imre, (aki később a törzs vezetője lett) Szokolai István, Szebelkó Imre és más elvtársak voltak.

Nagyobb lehetőségek adódtak a politikai munka végzésére is. A fő módszer most is a szóbeli agitáció, a katonákkal való közvetlen személyi kapcsolat volt, de már lehetővé vált az előadások rendszeres megtartása a legénység és a tisztikar számára is. Ezekre még később visszatérünk. Kiemelkedő szerepet töltöttek be a politikai nevelőmunkában a hadosztályújságok, amelyek a nevelőtörzs orgánumai voltak. Az 1. hadosztálynál az „Első Hadosztály”, a 6. hadosztálynál a „Honvéd Híradó”, majd a „Néphadsereg”, a műszaki hadosztálynál a „Dolgozó Honvéd”, a határőrségnél pedig „Határőr” címmel jelentek meg a lapok.

Amint erre már utaltunk, a koalíciós pártok közötti megegyezés nem tette lehetővé, hogy a hadseregen belül pártszervezetek alakuljanak, minden párt szükségesnek tartotta azonban, hogy párttagjait összefogja és munkájukat a központi irányvonal alapján szervezze. Ezt a Kommunista Párt úgy oldotta meg, hogy a helyőrségekben lévő katona párttagok a polgári pártszervezetek keretében alakították meg saját katonai csoportjaikat. Szervezeti életüket is itt bonyolították le. Am a politikai felvilágosító, nevelő munkát a laktanyán belül, a katonatömegek között végezték.

1945 második felétől a hadosztályoknál már találkozunk az úgynevezett „Hetes Bizottság”-gal (hét főből álltak, innen az elnevezésük), amelyek gyakorlatilag a pártbizottságok funkcióját látták el. E pártbizottságok titkára a 6. hadosztálynál Kis András, az 1. hadosztálynál Dr. Elek Tibor, a műszaki hadosztálynál Gyémánt András, a határőrségnél pedig Lakatos István volt. 1946 tavaszán pedig — mint a Politikai Bizottság tanácsadó szerve katonai kérdésekben — megalakult a párt katonai bizottsága. A bizottság tagjai — Pálffy György, Sólyom László, Dr. Elek Tibor, Somogyi Imre és mások — előkészítették a Politikai Bizottság elképzeléseit, döntéseit a hadsereggel összefüggő po-

litikáról, majd a jóváhagyás után azokat a maguk területén kötelesek voltak végrehajtani.

A Kommunista Párt ezen elvi állásfoglalásaiból, szervezeti intézkedéseiből egyértelműen kitűnik, hogy maga is a politizáló hadsereg mellett tört lándzsát, s az itt folyó politikai munkában a saját politikájának a katonatömegek közötti megértetésére, elfogadtatására törekedett. Ez összefüggött a párt stratégiai céljaival, a szocializmus Magyarországon való megteremtésének nagy terével.

A politikai nevelés tartalmáról, szervezeti formáiról

A két munkáspárt 1945. január 30-i javaslatában — mint arra már utaltunk — arról volt szó, hogy a nevelőtisztek nem folytathatnak pártpolitikát, hanem kizárólag csak hazafias szellemű, demokratikus nevelést végezhetnek. Az eddig elmondottakból azonban az is kiderült, hogy ez a megszigorítás gyakorlatilag csak a háború befejezéséig maradhatott fenn. A hatalomért folyó harcban a koalíciós pártok új követelményt állítottak maguk elé, nevezetesen a hadseregnek a saját politikájuk támogatására való megnyerését.

E célt figyelembe véve a Kommunista Párt jobb helyzetben volt a többi pártoknál, mivel a nevelőtiszti intézmény gyakorlatilag az ő irányítása alatt dolgozott. És bár ahogy a következőkben látni fogjuk, a személyi állomány politikai nevelésének témái továbbra is az általános demokratikus nevelést célozták, a nevelői állomány politikai hovatartozása meghatározta annak elvi tartalmát. Más szóval, a kommunista nevelőtiszt csakis a saját pártjának állásfoglalását közvetíthette az előadások, a foglalkozások során.

A többi párttal szemben a Kommunista Párt számára előnyt jelentett továbbá az is, hogy amíg a többi párt *a kötelező katonai politikai foglalkozásokon kívül* végezhetette politikai nevelő munkáját, *a kommunista nevelőtisztek elsősorban az állomány számára kötelező politikai foglalkozásokon fejtették ki álláspontjukat.*

Ez ideig a hadsereg 1945—47 közötti időszakára nézve viszonylag kevés anyag került elő a politikai nevelés témaköréből. Ami azonban megvan, az messzeemenően igazolja a fentebb elmondottakat.

Az 1. gyaloghadosztály politikai nevelési anyagaiban pl. 1945-ben csak címszerűen felsorolva az alábbi témák szerepeltek többek között:³⁴

- a magyar demokratikus hadsereg feladatai
- Miért kell a fegyelem a demokratikus hadseregben
- Magatartásunk Ausztriában
- Miért nem sikerült a németek villámháborús terve a Szovjetunióval szemben
- Milyen legyen a szabadságharcos magyar honvéd
- Magyarország és a Szovjetunió jövőbeni kapcsolatairól.

A 6. hadosztálynál 1946 második felében többek között az alábbi témákat kellett feldolgozni a politikai foglalkozásokon:³⁵

- Az új honvédség elődei
- A régi honvédség népellenes erő volt
- A kormány szanálási terve. Harc a jó pénzért. A.,B” lista
- Az új honvédség tagjainak érdekei azonosak dolgozó népünk érdekeivel

34 HL Elek-anyag 6. csomó.

35 HL HM Eln. 1946/19 032. sz.

— Hűség dolgozó népünkhöz, a földért harcoló parasztsághoz, az országépítő munkássághoz, a haladó értelmiséghez

— Az új honvédség — maga a fegyverben álló dolgozó magyar nép

— Az új honvédség — néphadsereg.

A kötelező politikai foglalkozásokon kívül a 6. hadosztály egy ismeretterjesztő füzetsorozatát is kiadott, amelyhez a személyi állomány a laktanyákon belül hozzájuthatott. E sorozat témái között a következők voltak:³⁶

— A fasizmus

— J. Sztálin: A nemzeti kérdés

— A magyar irodalom története

— Az imperializmus

— A magyar népi szellemiség.

Hasonlóan intenzív politikai nevelőmunka folyt a határőrségnél is. Példaként innen is csupán részleteket idézünk a tematikából 1947 második feléből, amely többek között a következő témákat tartalmazta:

— Mi a demokrácia

— Az új nemzetgyűlés

— A demokratikus vívmányok

— Igazi hazafiság

— A demokratikus honvédség a népi demokrácia fejlesztője

— Népi és polgári demokrácia.

Okkal merülhet fel a kérdés, hogy milyen tananyagok alapján kerültek ezek a témák feldolgozásra a személyi állomány körében és milyen formákban zajlottak le?

Már említettük, hogy a Kommunista Párt nagy gondot fordított a nevelőtisztek politikai továbbképzésére. Ennek fórumai az országos értekezletek, a pártiskolára való vezénylések, a nevelőtisztek helyi, majd 1946 őszétől kezdve központi tanfolyamai, valamint a helyőrségekben lévő pártszervezetek mellett szervezett szemináriumok voltak.

A Kommunista Párt 1945—48 között öt országos szintű katonai konferenciát szervezett, amelyeken a párt legfelső vezetői ismertették a soron lévő feladatokat, amelyeknek végrehajtását a párttag parancsnokoknak, nevelőtiszteknek a maguk területén meg kellett szervezniük. 1946 nyarától néhány hetes, illetve néhány hónapos pártiskolára is küldtek párttag tiszteket. Az alsóbb szintű (század, zászlóalj) nevelőtisztek továbbképzése, a hadosztályok Ausztriából való visszatérése után kezdődött meg a hadosztály nevelőtörzsek szervezésében. A párttagok szemináriumi oktatásában is hasonló témákról hallhattak a hallgatók. Az 1946 őszen megindult Nevelőtiszti Tanfolyam parancsnoki és előadói kara pedig szinte teljes egészében a Kommunista Párt tagja volt. Ezek a tanfolyamok, továbbképzések, szemináriumok biztosították a nevelők egységes állásfoglalását, a párt politikájának propagálását a politikai foglalkozások keretében.

A legénység számára a napi kiképzési tervben két óra volt biztosítva politikai foglalkozásra. Ez előadásból, majd a hozzákapcsolódó beszélgetésből állt.

A tisztek politikai nevelése meglehetősen fakultatív jellegű volt. Egyik formája a Honvéd Szabadegyetem volt — elsősorban a HM és a Budapesten szolgáló teljesítő tisztek részére — ahol a koalíciós pártok vezetői, Nagy Ferenc, Rákosi Mátyás, Szakasits Árpád, Veres Péter és mások tartottak előadá-

36 HL Elek-anyag 10. csomó.

sokat, amelyek keretében kifejtették pártjaik álláspontját a demokráciáról és a hadseregről.

Megszerveződtek továbbá a demokratikus átképző tanfolyamok is azzal a céllal, hogy a tisztikar demokratikus elkötelezettségét segítsék kialakítani. E tanfolyamokon a társadalomtudományi tárgyak előadói zömmel ugyancsak a magasabb beosztású nevelőtisztek voltak.

A koalíciós pártok közül leginkább a Szociáldemokrata Párt figyelte a kommunista nevelőtisztek munkáját. Egy, a párt vezetősége számára a közigazgatási osztály által készített feljegyzés elismerően szólt a munkáról és a kommunista tisztek kapcsolatáról saját központjukkal, valamint arról, hogy a MKP központja milyen nagyban segíti ezt a munkát. Elmondja, hogy „Minden egyes MKP végzett nevelőtisztnak könyvtára van, amelyet ingyen bocsátott rendelkezésére a pártközpont, azon kívül 1000 Ft áll rendelkezésére propaganda céljaira.”³⁷ Ugyanakkor sajnálattal állapítja meg e dokumentum, hogy „A Szociáldemokrata nevelőtisztek semmiféle propaganda anyagot nem kapnak, sőt előfordult az az eset, hogy egyik nevelőtisztünk a kommunista nevelőtisztől kért és kapott propagandaanyagból tartott vidéken szemináriumot.”

Az itt elmondottak csupán bepillantást engedtek abba a sokrétű, de igen fontos politikai nevelőmunkába, amit a nevelőtisztek végeztek e területen. E nélkül a munka nélkül a hadsereg megnyerése a népi demokratikus erők javára lehetetlen lett volna.

Küzdelem a tiszti és tiszthelyettesi kar demokratikus elkötelezettségének kialakításáért

A hadsereg demokratikus fejlődéséért folytatott politikai küzdelemben különleges helyet foglalt el a tiszti és tiszthelyettesi kar demokratikus elkötelezettségének biztosítására irányuló tevékenység. Ez abból fakadt, hogy a hadsereg szervezésének időszakában — mivel az antifasiszta koalíció bővítése és erősítése volt a cél —, a hadsereg tiszti és tiszthelyettesi karának összetétele mind osztályszempontból, s ami ebből következett, politikai nézetét tekintve is igen vegyes volt. Ezt a sokrétűséget a demokrácia továbbfejlesztéséért folyó osztályharc közepette már nem lehetett tudomásul venni. E küzdelemben a tiszti és tiszthelyettesi karnak is világosan, egyértelműen kellett állást foglalni.

A koalíció pártjai a hadseregszervezés kezdetétől fogva egyetértettek abban, hogy a tiszti, tiszthelyettesi kart úgy kell kialakítani, hogy az feleljen meg a demokratikus célkitűzéseknek. E felfogásban a különbség abban jelentkezett, hogy az egyes pártok hogyan értelmezték a demokráciát, milyen mélységig akarták — programjukból fakadóan — a demokratikus átalakulást. Az osztályharc logikájából következett, hogy a népi baloldal a társadalom átalakításáért lefolyt küzdelemben a reakciós erőkkel szemben elért politikai és gazdasági eredmények után a tiszti, tiszthelyettesi karral szemben is magasabb politikai követelményeket támasztott.

A Magyar Kommunista Párt már az Ideiglenes Nemzeti Kormány programjának vitája során kijelentette, hogy minden fenntartás nélkül támogatni fog egy olyan tisztikart, amely az 1848—49-es szabadságharc tiszti és tábournoki karának szellemében nevelődik és születik újjá.³⁸ A háború befejezése utáni politikai küzdelemben azonban a párt már nem csupán az 1848-as baloldali eszmék melletti kiállást igényelte a tisztikartól. Kijelentette, hogy a reakció ellen

³⁷ MSZMP PI Arch. 283. f. 27/340. ó. e. 5. o.

³⁸ Az Ideiglenes Nemzetgyűlés naplója, 1944. december 22. Országgyűlési Könyvtár

az egész társadalom területén kibontakozott harcban „Nem maradhat semleges, érdektelen néző a honvédség tisztikara sem... A honvédség tisztikarának ott a helye a demokráciáért harcoló, a reakció ellen felvonuló seregek első sorában, a munkásság, a parasztság, a haladó értelmiség mellett.” Követelte, hogy „Mindenkít, elsősorban a parancsnokokat, akik a reakció felé akarcsak kacsingatnak, akik nem harcolnak a maguk területén a reakció ellen, rövid úton el kell távolítani a honvédségből.”³⁹

A tisztikar megnyerése, illetve megtisztítása érdekében végzendő munka volt az egyik fő kérdése a párt által 1945 nyarán összehívott I. katonai konferenciának is. A hadsereg megszervezésétől eltelt időszak ugyanis bebizonyította, hogy a legénység körében végzett politikai munka eredményes volt. A tiszteknél ugyanakkor ez nem volt megfelelő hatásfokú.

„Abból kellett kiindulni — írja Munk Károly —, hogy a fennálló körülmények között nem lehet a közeljövőben a hadsereg élére teljesen új osztályozsztatételű tisztikart állítani. Éppen ezért a rendelkezésre álló tisztekkel kellett számolni. Egy pillanatnyi lankadás nélkül kellett harcolni a nyíltan reakciós, a közvetlen veszélyt jelentő tisztek ellen és ugyanakkor meg kellett nyerni a demokrácia ügyének, esetleg a párt számára is azokat, akik erre alkalmasnak bizonyulnak.”⁴⁰ „A pártkonferencia után — mondja visszaemlékezésében Kis András ezredes — képletesen szólva mérlegre tettük a tiszteket. Megvizsgáltuk, kik a hozzánk közel állók, és kikkel érdemes foglalkozni. Ugyanezt ajánlottuk a csapatok nevelőtisztjeinek is.”⁴¹ 1945 őszétől egyre határozottabban — több fórumon is — elhangzott az az igény, hogy a tisztikart népi elemekkel kell felfrissíteni. Ennek érdekében emelt szót a Nemzetgyűlés 1945. decemberi ülésén a Kommunista Párt szónokája, Rajk László. „A honvédségnek — mondotta többek között — demokratikus gondolkodásúnak kell lennie, amelyet a nép, a népi Magyarország szeretetével kell, hogy övezzen. Múlthatatlanul szükséges, hogy a honvédség tisztikarát éppen a fenti okok miatt felfrissítsük a nép sorából származó elemekkel. Lehetővé kell tennünk, hogy a munkások és parasztok fiaiból neveljünk tiszteket.”⁴² A Kommunista Párt 1946 nyarán megtartott II. katonai konferenciája továbbra is egyik alapkérdésnek tekintette a tiszti, tiszthelyettesi kar politikai nevelését, körükben a párt politikájának elfogadtatását. Ezért határozatban utasította a pártcsoportokat, hogy azok „minden egyes tagjának kötelessége, hogy a honvéd legénység, tisztesi, tiszthelyettesi és tisztikar legjobb és legbecsületesebb elemeit meggyőzzék pártunk politikájának helyességéről és őket ennek alapján a párthoz való csatlakozásra megnyerjék.”⁴³

A Szociáldemokrata Párt is már a hadsereg szervezésének kezdetén arra hívta fel a figyelmet, hogy „új szellemű lesz ez a hadsereg, mert a nép fiai fogják vezetni... A demokratikus honvédségben leomlanak a válaszfalak a tisztikar és a legénység között...”⁴⁴ Ezek a megfogalmazások világosan mutatják, milyen tisztikart kívánt az SZDP a hadsereg élén. Később pedig, 1945 nyarán, a tiszti igazolási ügyekben tapasztalt lazaságok és huzavona kapcsán, a párt központi lapja sürgette az eljárások meggyorsítását és szigorítását, mert ennek eredményeként „sok egyenruha kerülne le olyanokról, akiknek nem a demokratikus magyar hadseregben, hanem kényszermunkán lenne a helyük.”⁴⁵

Az SZDP Országos Honvédelmi Szervezetének 1947 februári vezetőségi ülés-

39 Szabad Nép, 1945. július 19. sz. 3. o. „Reakciós vagy demokratikus tisztikart” című cikk.

40 Munk Károly: A fegyverszüneti szerződéstől a szocialista hadseregig Budapest, 1964. 72. o.

41 Új haza, új hadsereg. Budapest, 1970. 56. o.

42 Nemzetgyűlési Napló I—1—30. 1945. november 29—1946. május 22. o.

43 Az MKP II. katonai konferenciájának határozata. Másolati példány a szerző birtokában.

44 Népszava, 1945. február 6. sz. 1. o.

45 Uo. 1945. július 22. sz. 3. o.

sén elhangzott egyik felszólalás azt a követelményt támasztotta a hadseregben dolgozó párttagokkal szemben, hogy igyekezzenek a honvédség tiszti és tiszt-helyettesi karát, „átállítani a szociáldemokrácia elvi sikkjára.”⁴⁶

A honvédelmi tárca 1947. évi költségvetésének országgyűlési tárgyalásán pedig az SZDP szónoka többek között úgy fogalmazott, hogy „A tisztikart valóban át kell szervezni, a parasztság és a munkásság sorából kerüljön ki az új tisztikar.”⁴⁷

Hallatta szavát a tisztikar kérdésében a Nemzeti Parasztpárt is. 1945 őszén pl., amikor a hadseregen belül kiéleződött a harc a tartalékos és a hivatásos tisztikar kérdésében (erről később még szólunk), a Szabad Szó a tartalékos tisztek — mint a tisztikar valóban demokratikus elemeinek — megtartása mellett emelt szót.⁴⁸ Ugyancsak a párt központi lapja 1946. május 15-i számában látott napvilágot a „Paraszt- és munkásifjakkal kell felfrissíteni a honvédség tisztikarát” c. cikk, amely többek között kifejtette: „A Nemzeti Parasztpárt már a felszabadulás óta harcol az új demokratikus néphadseregért... Új szemlélettel és új szellemiséggel telített honvédséget kell megteremtteni... Az új honvéd tisztikart paraszt és munkásszármazású fiatalokkal kell felfrissíteni.”⁴⁹ Darvas József is arról beszélt a Honvéd Szabadegyetemen megtartott előadásában, hogy „a honvédség a legkomolyabb nevelőintézmény lehet, s nagy szolgálatot tehet népünk társadalmi öntudatának fejlesztésében. Természetesen nem a régi honvédség, nem a régi tisztikar.” Hangoztatta, hogy a Nemzeti Parasztpárt olyan tiszteket akar, akik „nem csak a szolgálati szabályzatnak engedelmeskednek, amikor demokratikus nevelést igyekeznek adni a honvédeknek”, ezért, mint mondotta „Át kell alakítani a tiszti nevelést, *paraszt és munkásifiatalokból kell kialakítani új tiszti gárdát.*”⁵⁰

A Független Kisgazdapárt — az eddigi rendelkezésünkre álló dokumentumokból ítélve — nem volt ennyire konzekvens a tisztikar kérdésében. Nagy Ferenc pl. az 1945. május 27-én Cegléden tartott beszédében szólt arról, hogy véget kell vetni annak a nézetnek, amely szerint a tisztikar egy külön kaszt, „akinek külön jogai vannak, aki lenézi a polgári társadalmat és nem azonosítja magát vele.”⁵¹ A Honvéd Szabadegyetemen 1945 októberében megtartott előadásában Nagy Ferenc már tovább ment a fenti gondolatnál amikor kijelentette: „Az új magyar hadseregnek valóban népi hadseregnek kell lennie... Ha a magyar nép és a magyar hadsereg tökéletesen összeforr, akkor megvalósul az igazi demokrácia a honvédségben is.”⁵² Arról azonban nem szólt, hogy ez az összeforrás milyen kritériumok alapján kell, hogy megvalósuljon. Okunk van annak feltételezésére, hogy a Kisgazdapárt saját politikai céljai elérése érdekében a hadseregen belül a régi tisztikar nem kompromittált, a polgári demokrácia elveivel többé-kevésbé egyetértő elemeire kívánt támaszkodni.

Ezt látszik alátámasztani az a tény is, hogy a tartalékos, illetve hivatásos tisztek szolgálatban való megtartása ügyében kiobbant vitában a Kisgazdapárt egyértelműen a hivatásos tisztikar mellett állt ki. A nemzetgyűlésben e kérdésről szólva, B. Szabó István, a párt egyik vezetője ugyanis kifejtette, hogy „elsősorban a tartalékosok menjenek vissza privát foglalkozásukhoz, a tényleges tisztek között bizonyára van annyi demokratikus gondolkodó tiszt ebben az országban”, akik elegendőek az adott tiszti létszám kitöltéséhez.⁵³ Az 1946

46 MSZMP PI Arch. 283. f. 27/329. 6. e.

47 Népszava, 1947. március 5. sz. 1. o.

48 Szabad Szó, 1945.

49 Uo. 1946. május 15. sz. 4. o.

50 Uo. 1946. május 26. sz. 6. o.

51 Kis Újság, 1945. május 29. sz. 5. o.

52 Uo. 1945. október 21. sz.

53 Nemzetgyűlési Napló 1945—49. I—1—30. 1945. november 20—1946. május, 196. o.

végén leleplezett köztársasággellenes összeesküvés — amelynek szervezésében a Kisgazdapárt jelentős vezető személyiségei is részt vettek — ugyancsak bizonyította, hogy e párt jobboldali, reakciós vezetői terveikben mennyire számítottak a régi tisztikar retrográd elemeire. Nem keveset tettek azért, hogy közülük minél többen maradjanak meg hivatásos állományban.

A különböző politikai erők közötti harc a tiszti és tiszthelyettesi kar demokratikus arculatának erősítéséért, illetve annak akadályoztatásáért nagy hatással volt a hadseregben dolgozó politikai erőkre. A baloldali pártok szervezetei, de mindenekelőtt a nevelőtisztek megfeszített munkával törekedtek arra, hogy ebben a kérdésben pártjaik célkitűzéseit elérjék. Módszereik közé tartozott mindenekelőtt a politikai nevelőmunka, kezdeményezői voltak bizonyos adminisztratív intézkedéseknek, s nem egy esetben a társadalmi és állami szervekhez is eljuttatták észrevételeiket, javaslatukat.

A politikai nevelés formáiról és tartalmáról már szoltunk. Az adminisztratív intézkedések során, amelyekre elsősorban a hadsereg létszámának fokozatos csökkentésekor került sor, elsősorban ők tettek javaslatot az egyes nemkívánatos személyek leszerelésére. Csupán példaként említjük meg, hogy 1946 első felében, amikor a gazdasági stabilizáció megteremtése volt napirenden, s a takarékosági intézkedések jegyében sor került a hadsereg létszámának csökkentésére is, a hadsereg kötelékéből 4570 főt bocsátottak el. Ezek között volt 44 tábornok, 804 törzstiszt és 3722 főtiszt. Ebből a létszámból 14 tábornok, 374 törzstiszt és 2680 főtiszt „véglegesen eltávolítva” megjegyzéssel került ki, vagyis leszerelésükben elsősorban politikai okok miatt történt.

A tisztikar demokratikus elkötelezettségének biztosítása érdekében emelték fel szavukat a 6. hadosztály nevelőtisztjei 1945 őszén, amikor a miniszterelnökhöz eljuttatott beadványokban tiltakoztak a HM azon törekvése ellen, amelylyel a fasiszmus elleni harcra önként jelentkezett tartalékos tiszteket az akkor nyugatról visszatérő hivatásos tisztekkel akarták lecserélni. „Felhívjuk a Miniszterelnök Úr figyelmét — írták —, hogy a tartalékos tisztek sürgős leszerelésében mi orvtámadást látunk a demokrácia ellen. A fasiszmus ellen fegyveres harcra kész tisztekkel szemben milyen garanciát nyújt a nyilasokkal távozott hivatásos tisztek vezetése, hogy a fegyveres erőt nem a reakció szolgálatába fogják-e szegődtetni?”⁵⁴ Ismert, hogy ebben a kérdésben végül is a HM vezetés visszavonulásra kényszerült, és a nyugatos tisztek visszavételét kénytelen volt megtiltani.

Az 1. gyaloghadosztály nevelőtisztjei 1946. február 23-án ugyancsak memorandumot juttattak el a honvédelmi miniszterhez, amelyben többek között ezeket írták: „Új szellemű tisztikart éppen úgy, mint új szellemű közigazgatást csak egy úton érhetünk el; az önhibájukon kívül tanulmányaikat eddig folytatni nem tudó munkás vagy szegényparaszti származású népi erők tömeges bevonásával... A megbízható tartalékos tisztek átvétele mellett ez az út biztosíthatja egyedül a demokratikus hadsereg új szellemű tisztikarának gyors és megnyugtató kialakítását addig is, amíg a békeszerződés nem szabályozza a tisztképzés körülményeit. Csak az ilyen keretben levő hadsereg lehet valóban méltó fegyveres támasza a népi demokrácia elvén felépülő Magyar Köztársaságnak.”⁵⁵

Szólni kell itt arról is, hogy a tartalékos, vagy hivatásos tisztek megtartásának vitájában hallatták szavukat a különböző szintű parancsnokok és a polgári sajtó is. Állásfoglalásaikban mindig a tartalékos tisztek, illetve az új tisztikar kialakítása mellett álltak ki.

⁵⁴ Új haza, új hadsereg. 58. o.

⁵⁵ Első Hadosztály, 1946. április 21. sz.

Az akkori politikai és gazdasági viszonyok azonban e kérdésben még nem tették lehetővé a gyors előrelépést. Új, munkás-paraszt tisztikar kialakítása csak a dolgozó osztályok javára bekövetkezett politikai fordulat után jöhetett szóba. Az eredeti célkitűzés azonban — a tiszti, tiszthelyettesi kar demokrácia melletti elkötelezettségének erősítése — változatlanul napirenden maradt, s bizonyos lépések történtek is a megvalósítás érdekében.

Ezek közé tartozott, hogy 1946 őszétől a szolgálatban maradt csapattisztek többségét fokozatosan a demokratikus átképző tanfolyamra vezényelték, ahol a társadalomtudományi tantárgyak voltak többségben. Ugyancsak 1946 őszén indult meg a központi tanfolyam a nevelőtisztek számára is, amely tananyagával a nevelőtisztek politikai ismereteinek, öntudatának erősítését célozta.

Jelentős lépése volt az új tisztikar kialakításáért folyó küzdelemnek 1947 márciusa, amikor is több mint 300 nevelőtisztet vettek át hivatásos állományba.

A munkás-paraszt származású tisztikar kiképzése 1947 őszén a Kossuth Akadémia megszervezésével indult meg. A pályázati felhívásban a honvédelmi miniszter a hallgatók sorába hívta „mindazokat a paraszt, munkás, értelmiségi ifjakat, akik... a katonai pályát élethivatásul választják.”⁵⁶ A Magyar Kommunista Párt központi lapja, a Szabad Nép is üdvözölte ezt a kezdeményezést. „A honvéd tiszti- és tiszthelyettesi kar munkásokkal és parasztokkal való fel-frissítésére is megtörtént végre az első lépés. Megalakul a honvéd Kossuth Akadémia.”⁵⁷

Az a határozott politikai munka, amelyet a népi baloldal a hadseregen kívül, s magában a hadseregben a nevelőtisztek és a pártszervezetek a tiszti és tiszthelyettesi kar demokratikus arculatának kialakításáért folytattak, 1947 végére sikerrel zárult. Konkrét számokkal ezt ma még (dokumentumok hiányában) bizonyítani nehéz. A rendelkezésre álló adatok is ellentmondóak. Az azonban tény, hogy pl. az 1947-es választásokon a honvédségben a demokratikus koalíciós pártok a szavazatok 89,5⁰/₀-át kapták meg,⁵⁸ s hogy 1948 tavaszára a pártok taglétszáma a hadseregben százalékos megoszlásban a következő volt: Kommunista Párt 53,1⁰/₀, Szociáldemokrata Párt 7,7⁰/₀, Nemzeti Parasztpárt 4,4⁰/₀, Kisgazdapárt 2,3⁰/₀.⁵⁹ Az a tény pedig, hogy a legnagyobb taglétszámmal a Kommunista Párt rendelkezett, mutatja, hogy ez a párt tette a legtöbbet a hadsereg egésze demokratikus arculatának erősítéséért, e fegyveres erő felsorakoztatásáért a demokrácia ügye mellé.

*A demokratikus pártok és a nevelőtisztek harca a reakció ellen,
a hadsereg életkörülményeinek javításáért*

A demokratikus és a reakciós erőknek a hadseregért vívott harca visszatükröződött gazdasági téren is. Az ország súlyos gazdasági helyzetét kihasználva a reakció arra törekedett, hogy azt a szükséges intézkedések elmulasztásával és szabotálásával a hadseregben belül tovább fokozza. Célja világos volt: bizalmatlanságot kelteni a katonatömegek körében a kialakuló demokratikus rendszer ellen, amely — úgymond — képtelen gondoskodni saját fegyveres erejéről. E törekvést igyekezett segíteni a polgári vonalon dolgozó reakció is, amely viszont a katonák családtagjai életét keserítette meg, a járandóságok kifizetésének szabotálásával. Mindennek tehát politikai tartalma is volt.

56 Honvédségi Közlöny, 1947. évi június 17-i 18. sz. 173. o.

57 Szabad Nép, 1947. július 16. sz. 5. o.

58 Határőr, 1947. szeptember 30. sz.

59 HL A Honvédség Felügyelőjének okmányai 1946–1948. 64. o.

Az 1945—46-os években a csapatparancsnoki jelentések jóformán minden egyes esetben szóvá tették a csapatok hihetetlenül rossz ellátását. Az 1. hadosztály parancsnoka 1945 őszi pl. jelentette, hogy pénzkütiálás hiányában nem tudta kifizetni az állomány járandóságát.⁶⁰ A műszaki hadosztály parancsnoka arról írt, hogy a vasútbiztosító alakulatai a szó szoros értelmében éheznek.⁶¹ A 6. hadosztály parancsnoka ugyancsak arról tett jelentést, hogy amennyiben az élelmezési helyzeten hamarosan nem fognak segíteni, „a legyengült legénység állapota teljesen le fog romlani. Ezt a helyzetet még súlyosabbá teszi az — folytatódik a jelentés —, hogy a ruházat igen gyenge, a téli időben a legénység igen nagy százaléka rossz, lyukas bakancsban áll az őrhelyén és köztük sokan vannak olyanok, akiken még fehérnemű sincs”.⁶² Hasonlót jelentet a 7. honvéd kerület parancsnoka is, megemlítve továbbá, hogy „a honvédség tagjainak illetményei olyan alacsonyok, hogy azok a létfenntartáshoz sem elégségesek.”⁶³ Az 5. honvéd kerület parancsnoka is hasonló megállapításra jutott. „Az illetmények sem elégségesek a létfenntartáshoz. A honvédség tagjai nagy lemondással viselik a súlyos gazdasági helyzetet. Legalább a pénzbeli illetménnyel kellene olyképpen segíteni rajtuk, hogy a legszűkebb kiadásra teljék”⁶⁴ — mondja a jelentés.

A hadsereg hihetetlenül rossz ellátása arra készítette a nevelőtiszteket, hogy az állomány nevében a nagy nyilvánosság elé tárják a helyzetet. A 6. hadosztály nevelőtörzse 1945 végén pl. nyílt levéllel fordult a Nemzeti Bizottságokhoz a Honvéd Híradó I. évfolyamának 18—19. számában, amelyben megírták, hogy a katonai szolgálatot teljesítők sok helyen kimaradtak a földosztásból, hozzátartozóiknak késve fizetik ki a segélyeket. Ugyancsak nyílt levelet írtak a Nemzetgyűléshez is, amelyben feltárták a hadosztály tarthatatlan anyagi helyzetét és ennek nemkívánatos politikai következményeit.

Ha valóban „fenn kell tartanunk hadseregünket — írták többek között —, akkor feltétlenül biztosítanunk kell számára az ország jelenlegi viszonyai között is legnélkülözhetetlenebb anyagi ellátást! De ugyanakkor oda kell hatni, hogy a legsúlyosabb időkben a nemzet szolgálatába állt bajtársaink kezében az »Emléklap« ne csak baljós emlékeket felidéző papiros legyen, hanem a jog az emberséges elbánásra, a közélet minden területén a munkába állásra és nemzet-szolgálatra”. Ezután felsorolják azokat a legsürgetőbb tennivalókat, amelyek szükségesek a levélben ismertetett visszasságok kiküszöböléséhez.

Ezt a nyílt levelet kommentár nélkül közölte a Nemzeti Parasztpárt lapja, a Szabad Szó is.⁶⁵ A Nemzetgyűlésben a Kommunista Párt nevében Révai József emelt szót e tarthatatlan helyzet ellen: „Független államot hadsereg nélkül nem képzelhetünk el. Fenn kell tartanunk hadseregünket. Két hadosztályunk, hadseregünk legénysége koplal, rongyos, éhezik. Felhívjuk a honvédelmi miniszter úr figyelmét ezekre a jelenségekre, mert ha ezen segíteni nem tudunk, akkor honvédségünk szét fog zúllani. Akármilyen szegények is vagyunk, a két hadosztálynyi legénységet magyar katonához méltóan még el tudnánk látni... A magyar honvédség súlyos helyzetét látva nehéz nem arra gondolni, hogy vannak, akiket ezért felelősség terhel, akik elmulasztották, hogy megtegyék a szükséges intézkedéseket.”⁶⁶

60 HL HM Eln. 1945/43 851. sz.

61 Molnár Pál ny. altábornagy: A dolgozó honvéd, Hadtörténelmi Közlemények, 1954. évi 3—4. sz. 276. o.

62 HL HM Eln. A 6. gy. ho. pk 1945. december 14-i jelentése.

63 HL HM Eln. 1946/17 302. sz.

64 Uo. 1945/47 534. sz.

65 Szabad Szó, 1946. január 1. sz.

66 Első Hadosztály, 1945. évi 22. sz.

A hadsereg személyi állományának elkeseredett hangulata, valamint a közvélemény felháborodása nyilvános beismerésre készítette Tombor Jenő honvédelmi minisztert is, aki az 1945. december 10-én tartott sajtótájékoztatóján elismerte: „Tudom, hogy vannak bajok a honvédségen belül, olyan bajok, amelyek közismertek és amelyek oka a visszamaradt reakciós tisztekben, a gyenge ruházatban, élelmezésben és elhelyezésben rejlenek.”⁶⁷ Pozitív változás azonban jóformán ezután sem történt. A HM költségvetését továbbra is olyan kiadásokkal terhelték, amelyekhez az új magyar hadseregnek semmi köze sem volt.

Így például a Honvédelmi Minisztérium 1946. januári költségvetéséből nyugdíjilletményekre 1 millió 500 000 pengő, a létszám feletti illetményeire 1 millió pengő, a hadifogságban levők családtagjainak ugyancsak 1 millió pengő kifizetését irányozták elő. A nyugdíjakat, a létszám feletti illetményét és a hadifogolysegélyt a volt horthysta hadsereg tisztjeinek és tábornokainak fizették ki.

A szovjet hadsereg magyar nyelvű lapja, az Új Szó is több ízben szóvá tette a hadsereg ellátását, s megírta, hogy bár a magyar katonák becsülettel kiveszik részüket az újjáépítő munkából és a közbiztonság erősítéséből, ennek ellenére nincsenek megbecsülve, éhesek, rongyosak.⁶⁸

1946 májusában az 1. hadosztály nevelőtisztjei hallatták szavukat e kérdésben, amikor kétnapos értekezleten vitatták meg a demokratikus nevelőmunkát rendkívül akadályozó, egyre rosszabbodó szociális helyzetet. Az értekezleten a tarthatatlanná vált helyzetről memorandumot készítettek, amelyet négytagú küldöttség adott át a honvédelmi miniszternek.⁶⁹

A Szabad Nép, az 1946. augusztus 28-i, szeptember 3-i és szeptember 6-i számában ugyancsak élesen támadta a Honvédelmi Minisztérium anyagi főcsoportfőnökét a hadsereg lehetetlenül rossz ellátásáért. A Szabad Szó 1946. augusztus 22-i és az október 3-i számában pedig, szinte e kérdés másik oldalának bemutatásaként, cikkeket közölt magas rangú katonatisztek anyagi visszaéléséről, amelyet a Budapesti Honvédtörvényszék tárgyalt.

A gazdasági stabilizáció, az értékálló pénz megteremtése után kétségtelenül volt bizonyos fokú javulás a hadsereg ellátásában is. A költségvetés elosztásának arányain azonban még ezután is sok vita volt, elsősorban a parlamentben. Ez mutatkozott meg a HM 1947. évi költségvetésének tárgyalásán is. A vita alapját az képezte, hogy a honvédelmi tárca a 81 millió forintos tételből 38 milliót irányzott elő a hadsereg összes kiadásaira, 42 milliót pedig a nyugdíjalapra. A költségvetési vitában a Kommunista Párt szónoka kimutatta, hogy a Honvédelmi Minisztérium 526 nyugdíjas tábornokot és 1878 nyugdíjas ezredest tart nyilván. Ezenkívül 4019, nagyrészt nyugaton levő vagy népellenes személy hozzátartozójának fizetnek évi 11 756 000 forintot! „A helyzet az — mondotta a Kommunista Párt szónoka —, hogy egy nyugatos reakciós ezredes felesége idehaza több illetményt kap, mint itthon egy aktív százados.”⁷⁰

A gazdasági konszolidálódás a hivatásos tisztikar egy részét arra ösztönözte, hogy anyagi visszaélésekkel próbálja megteremteni gazdasági jövőjét. A pártok napilapjai 1947-ben számos cikkében⁷¹ leplezték le ezeket a panamákat, s tájékoztatták a közvéleményt.

Érdekes azonban, hogy a Kommunista Párt és a Nemzeti Parasztpárt sajtóján kívül a Szociáldemokrata Párt és a Kisgazdapárt sajtója egyáltalán nem, vagy

67 Kis Újság, 1945. december 21. o.

68 Új Szó, 1946. január 3—május 15. sz.

69 Első Hadosztály, 1946. május 25. sz.

70 A Nemzetgyűlés Naplója, 1947. február 27—március 9., 235—236. o.

71 Szabad Szó, 1947. május 14., november 8. Népszava, 1947. november 9., Kossuth Népe 1947. május 12. sz.

alig foglalkozott a hadsereg gazdasági nehézségeivel. Ennek magyarázatát talán abban kell keresnünk, hogy a Szociáldemokrata Pártnak jelentős pozíciói voltak a hadsereg anyagi vonalán, a Kisgazdapárt pedig saját miniszterét kívánta megóvni a kellemetlenségektől.

Nehéz lenne túlértékelni azt a munkát, amit a nevelőtisztek annak érdekében végeztek, hogy a hadsereg e hihetetlenül nehéz anyagi körülmények között is ellássa feladatát.

Amikor a nevelőtisztek felléptek a hadsereg ellátási nehézségeit fokozó reakciós szabotálások ellen, ugyanakkor jó szóval magyarázták meg a nehézségeket a katonáknak és türelemre intették a túlzott igényűeket. „A türelem rózsát terem: ez a közmondás most igazán időszerű, amikor saját és családod érdekében gyakorolod és nem mint a múltban, amikor strucc módjára a fejedet a homokba dugtad, hogy ne lásd a magad és családod kizsákmányolását. Türelmes voltál, amikor türelmetlennek kellett volna lenned, és türelmetlen vagy, amikor a jobb jövőbe vetett bizalommal türelmes kell, hogy legyél, mind a te, mind az egész családod, fiatal demokratikus hazánk érdekében. Bajtárs, ne kívánj lehetetlent!”⁷²

Az anyagi ellátás végleges megoldását végül is a reakciós erők teljes politikai és gazdasági veresége, valamint a dolgozó népnek az újjáépítésben elért nagyszerű gazdasági sikerei teremtették meg.

Harc a politikai nevelőmunka erősítéséért, a nevelőtiszti intézmény véglegesítéséért

A politikai pártok azon törekvései, hogy a hadsereg politikamentes legyen-e, vagy „csak” a pártok politikai befolyását küszöböljék ki a fegyveres szervezetről, természetesen elsősorban a hadseregben belül éreztették leginkább hatásukat. Ez mindenekelőtt a politikai nevelésre hivatott szervezet megtartására, illetve felszámolására irányuló állásfoglalásokban jelentkezett, amelyeknek aztán konkrét kihatásai is voltak.

Említettük már, hogy a nevelőtiszti intézmény felállítására 1946. január 30-án a két munkáspárt tett javaslatot. A közös javaslatban lefektetett általános elvek mellett a Kommunista Párt elkészítette a honvéd nevelőtiszti intézmény tervzetét is.⁷³ Arra vonatkozóan, hogy ez a dokumentum hivatalosan is kiadásra került volna a hadseregben, ez ideig nem találoztunk bizonyító adattal. Az azonban jogosan feltételezhető, hogy mivel az intézmény megszervezését gyakorlatilag a Kommunista Párt végezte, a szervező és tartalmi munka ennek a tervzetnek az alapján folyt.

A dokumentum megfogalmazása szerint a nevelőtiszteknek olyan nevelést kell kialakítani a hadseregben, „hogy az új magyar hadsereg mind a német és nyilas fasizmus ellen, mind pedig a magyar élet gyökeres népi átalakításának belső, reakciós ellenségei ellen népünk haláláig hűséges és egységes népi öntudattal s ebből táplálkozó szabadságharcos szellemmel telített ütőképes fegyveres ereje legyen.”

A nevelőtisztek feladatairól a tervzet a következőképpen szól:

1. a honvédség következetesen népi öntudatának kialakítása (nevelő feladat);
2. a honvédségnek a harctéri helyzetről s az ország népi átalakulásának fejlődéséről való tájékoztatása (tájékoztató feladat);

⁷² Honvéd Híradó, 1945. augusztus 20. sz. 6. o.

⁷³ MSZMP PI Arch. 274. f. 11/85. ó. e

3. a honvédségben felbukkanó fasiszta, reakciós jelenségek megfigyelése és felszámolása (megfigyelői feladat).

Mindezek alapján a dokumentum a nevelőtisztek egyéniségével kapcsolatban az alábbi követelményeket állítja: „...gyökeres népi gondolkodás, a nép érdekéért harcos magatartás, tiszta politikai múlt, nevelői rátermettség, megfelelő katonai képzettség.” Ezenkívül rendelkeznie kellett bizonyos fokú történelmi, gazdasági, szociális stb. ismeretekkel.

Az intézmény szervezetének a felépítését a tervezet a következőképpen javasolja. Az egész szervezet közvetlenül a HM politikai államtitkárának alárendeltségében dolgozik. A HM-ben meg kell szervezni egy kulturális és oktatási osztályt, amelynek feladata a nevelőtiszti intézmény tervezetének elkészítése, a tervezet alapján annak megszervezése és vezetése, a csapatoknál folyó nevelői munka irányítása, valamint javaslattevés a nevelőtisztek kinevelésére.

A hadosztályoknál a nevelői apparátust a következőképpen javasolja kiépíteni: hadosztály-nevelőtörzs parancsnoka, egy oktatási osztály öt fővel, egy propagandaszakasz 20 fővel. Az oktatási osztály tagjainak a fentebb felsorolt követelmények alapján foglalkozni kellett a sajtóügyekkel, a propaganda-, a nevelési és kulturális, a szociális ügyekkel és el kellett végezni a megfigyelési feladatokat is. A propagandaszakasz feladatai közé sorolta a tervezet a propagandaanyagok előteremtését, terjesztését, a könyvtárkezelést, filmvetítések és színházlátogatások szervezését, egyéb kulturális feladatok (énekkarok, szavalókórusok, színjátszócsoporthoz) szervezését, működtetését.

Az ezredeknél levő nevelőtisztek szervezni és irányítani kellett az alárendeltségében levő három zászlóalj nevelőtiszt tevékenységét, s rajtuk keresztül a zászlóaljtörzsekénél, a zászlóaljközvetlen alakulatoknál, valamint a 12 századnál dolgozó nevelők munkáját. Mindezek alapján a hadosztálynál 40 nevelőtiszt és 70 nevelő rendszeresítését irányozta elő a tervezet. Hangsúlyozta, „A nevelőtisztek csoportján belül a nevelői munka oroszánrészre a zászlóalj (osztály) nevelőtisztekre hárul: a századnevelőkön át ők vezetik közvetlenül és végzik a honvédség nevelését...”

Javaslatot tett a tervezet a nevelőtisztek (nevelők) rang és alárendeltségi viszonyára is. Leszögezte: „A nevelőtiszt nem parancsnok a csapatparancsnok mellett, hanem annak készséges segítőtársa.” Ugyanakkor határozottan állást foglalt amellett, hogy „A nevelőtisztek és nevelők ugyan általános fegyelmi szempontból a csapatparancsnokuk alá vannak rendelve, nevelőmunkájukkal kapcsolatban a csapatparancsnok csak tanácsokat adhat, de abba közvetlenül bele nem avatkozhat, parancsokat nem adhat. Ez az előljáró nevelőtiszt joga.” Amennyiben a parancsnoknak nevelőtisztje ellen kifogása volt, azt két vonalon, előljáró parancsnoki és előljáró nevelőtiszti vonalon egyaránt kellett jelentenie.

Úgy tűnhet, hogy sokat időztünk a Kommunista Párt ezen dokumentumánál. Tanulmányunk eddigi részéből azonban kiderült, hogy a hadseregben a nevelői munka ezen elvek alapján folyt, és a nevelői szervezet kiépítése is e javaslatok szerint történt.

Mindebből pedig az következett, hogy a HM retrográd erői, amelyek a háború befejezése után a hadsereg további demokratizálását be akarták fagyasztani, nagy erőfeszítéseket tettek a szervezet száműzésére a hadseregből.

Az első lépésre már 1945 júniusában sor került, amikor B. Szabó István, a kisgazdapárti HM politikai államtitkár, értekezletet hívott össze annak a tervezetnek a megbeszélésére, amelyet az eddigi tapasztalatok alapján a kulturális és nevelői osztály készített el a nevelői munkára. A tervezetet az államtitkár megküldte a HM különböző osztályainak véleményezésre. A véleményekből kiderül, hogy miként is vélekedtek a nevelőmunkáról az egyes osztályokon dol-

gozó hivatásos tisztek. A kiképzési osztály véleménye szerint „Az új magyar honvédség népi nevelése, demokratikus szellemű átalakítása *korszerű követelmény*. Ennek megalapozására és kifejlesztésére a nevelőtiszti intézmény szükséges, azonban egy külön nevelőtisztikar felállítása feleslegesnek látszik... A honvédség nevelését... ne a század nevelőkre, hanem elsősorban az erre rátermett és ránevelt *alosztály* parancsnokokra bízunk, kik hosszas szolgálatuk következtében megfelelő gyakorlatra tettek már szert a legénység nevelését illetően... Az alosztálynál, ezrednél nevelőtiszt beállítását a csapattiszti állományból szükséges (külön tanfolyamot végzett), aki a nevelést egységesen irányítja és ellenőrzi.”⁷⁴ A fegyelmi osztály nem volt ugyan ellene a nevelőtisztek tevékenységének, de úgy látta, hogy „Jó lenne ha ezeken az oktatásokon minden alosztálytól egy beosztott tiszt is jelen lenne.”

A törekvések, javaslatok világosak. A nevelést kivenni az addigi nevelőtiszti gárda kezéből, s a hivatásos tisztikarra bízni ezt a munkát.

Habár ez a törekvés megtört a népi erők ellenállásán, 1945 végén, amikor a hadsereg létszámcsökkentése napirendre került, a HM egyes szervei újra elővették a nevelőtiszti intézményt. Ismét szóba került e szerv véglegesítése. A kiképzési osztály most már kategorikusan úgy foglalt állást, hogy ezt az intézményt a szűkre szabott honvédségi keretbe beállítani nem lehet. A fegyelmi osztály pedig ekkor politikai vonalról támadott. Így érvelt többek között: A nevelők munkája „Nagyon veszélyes, könnyen áticsaphat, politikai vitákra... féltő, hogy a politikáról (államvezetésről) szóló tanítás a politizálásra való neveléssé válik, ami aláássa a fegyelmet. Mind a fegyelem nélküli, mind a politizáló hadsereg — megbízhatatlan, értéktelen, sőt veszedelmes!”⁷⁵ Az utóbbi megállapításhoz csupán az a kérdés kívánczik, hogy kinek a szemszögéből?

A HM-ben lezajlott viták, a retrográd erők meglevő pozíciói miatt, nem hozták meg a véglegesítésről szóló rendeletet. Igaz, hogy az intézményt sem tudták felszámolni, ehhez kevés volt az erejük. A népi erők figyelmét pedig ebben az időben az 1945-ös választások után új erőre kapott reakció elleni küzdelem kötötte le. A saját létükért folyó harcót így egyelőre maguknak a nevelőtiszteknek kellett megvívniuk.

Erre annál is inkább szükség volt, mert miután a reakció erőinek a nevelőtiszti intézményt nem sikerült központilag felszámolniuk, a tüzet a csapatoknál dolgozó nevelőtisztekre irányították. Arra törekedtek, hogy az intézmény munkáját lejárassák, s így teremtsenek ürügyet annak felszámolására.

Erveik között első helyen szerepeltek azok a kitételek, hogy a nevelőtisztek pártpolitikát folytatnak, valamint, hogy rombolják a tisztikar tekintélyét. Nyilván ebből a gondolatmenetből fakadt Vörös János miniszter azon határozott hangú parancsa az 1945-ös választások előtt, miszerint kategorikusan megtiltotta, hogy a nevelőtisztek pártpolitikát folytassanak és kijelentette: „... az idevonatkozó rendelkezések megszegőit a honvédség kötelékéből kíméletlenül el fogom távolítani, tiszteket és tiszthelyetteseket nyugdíjogosultságuk egyidejű megvonásával.”⁷⁶

A reakciós erőknek a nevelői munkát akadályozó tevékenységéről számolt be az Első Hadosztály 1946. március 23-i száma is, amikor a katonaközüvélemény elé tárta, hogy „A nevelő intézmény munkáját, amelynek a hadosztály demokratikus átnevelését kellett volna elérnie, minden lehető eszközzel akadályozták.” A továbbiakban példákkal bizonyítja ezt, amelynek során megemlíti, hogy egy volt ezredparancsnok nem engedte meg az 1944. október 15-i eseményekről

74 HL HM Eln. 1945/25 589. sz.

75 Uo.

76 HL. Az 1. gyaloghadosztály anyaga. B csomó 1945/208 kt.

szóló előadást, mert az aláasta volna Horthy tekintélyét. Egy másik ezredparancsnok nem büntette a szökést, de a nevelőtisztre fogta, hogy széttüleszti az ezredet. Amikor pedig a nevelőtisztek felléptek a nyugatos tisztek ellen, függetlenségtörvény címén nem egyet közülük letartóztattak, vagy megfenyítették. Ilyen példák felsorolása után a cikk azt a következtetést vonta le, hogy „A nevelő intézményt tudatosan el akarták sorvasztani és a nevelő osztály munkáját tervszerűen kulturális területre tolták át.” Nem egyszer előfordult, hogy a nevelőtiszteket szolgálatvezetői teendők ellátásával is megbízták, hogy nevelői munkájukat akadályozzák.

A tisztí tekintély rombolása elleni vádat nagyon határozottan utasította vissza a Honvéd Híradó, a 6. hadosztály nevelőtörzsének lapja. Így írt többek között: „Bajtársak! mi nem a honvédség tekintélyét, a tisztikarba vetett bizalmat akarjuk csorbítani! Mi csak felhívjuk a figyelmet arra, hogy a reakció itt van, a korrupció is itt van, az erkölcsi megtévelyedés is itt van. Mi nem általánosítunk, de ha azt akarjuk, hogy honvédségünk, mint a demokrácia legfontosabb öre, mint a magyar függetlenség szinte kizárólagos biztosító megmaradjon — és mindannyian ezt akarjuk! —, akkor ne tekintélyrombolást emlegessünk, hanem irtsuk ki a korrupciót, az erkölcsi megtévelyedést, a reakciót gyökerestől.”⁷⁷

A Baloldali Blokk első győzelme a Kisgazdapártban tömörült reakciós erők fölött 1946 tavaszán, a gazdasági stabilizáció megteremtése ugyanez év augusztusában, s mindezekben a hadsereg pozitív állásfoglalása és tevékeny közreműködése,⁷⁸ nagyban megnövelte a hadseregben folyó politikai munka tekintélyét a népi demokratikus erők körében.

A haladó erők győzelme ugyanakkor más formában is segítette a hadsereg demokratizálódásának folyamatát. A határőrség egységes parancsnokság alá vonása, s Pálffy György kinevezése parancsnokká, majd Sólyom László megbízása a katonai csoportfőnöki, Illi Gusztávnak pedig a személyügyi csoportfőnöki teendők ellátásával, kulcsfontosságú pozíciókhoz juttatta a forradalmi erőket a hadseregben.

Ebben a politikai helyzetben kerülhetett sor arra, hogy a nevelőtiszti intézmény véglegesítésének ügye a Minisztertanács elé kerüljön. Az ezzel kapcsolatos előterjesztést (Szervi Határozványt) a Minisztertanács 1946. július 12-én fogadta el.⁷⁹ Ez a Szervi Határozvány megszabta az intézmény szervezeti felépítését, működési területét, a nevelők szolgálati kötelmeit és a munkájukhoz szükséges anyagi ellátás formáit. A nevelők alárendeltsége kettős: általános katonai vonatkozásban közvetlenül a parancsnoknak voltak alárendelve, nevelésügyi vonatkozásban pedig az előljáró nevelő szervnek. A Szervi Határozvány továbbá leszögezte, hogy a nevelő felett a parancsnok fenyítő hatalmát csak a felsőbb nevelő szerv meghallgatása után gyakorolhatja. Ennek jelentősége mindenképp az volt, hogy a nevelőtiszteket bizonyos mértékig megvédte a reakciós tisztek esetleges önkényeskedésétől.

A Minisztertanács döntése után a Szervi Határozvány kihirdetése a Honvédségi Közlönyben szeptember hónapban megtörtént.⁸⁰ A végrehajtási utasítás kimondta: a „...már eddig is rendszeresített nevelőszemélyzet a honvédség hivatalos állományába tartozik”.

⁷⁷ Honvéd Híradó, 1945. augusztus 20. sz. 3. o.

⁷⁸ A Baloldali Blokk márciusi nagygyűlésére pl. a hadsereg egyik egysége szervezeten vonult fel, a hadseregnek az újjáépítésében való részvételéről pedig már ezideig is sokat tudósított a sajtó.

⁷⁹ A Minisztertanács Irattára, 1946. július 12. ülés jegyzőkönyve

⁸⁰ Honvédségi Közlöny, 1946. 30. sz. 293. o.

A baloldali erők küzdelme tehát a hadsereg demokratikus neveléséért, a nevelőtiszti intézmény véglegesítéséért győzelemmel fejeződött be.

A nevelőtisztek jogi helyzetének végleges rendezése után, október hónapban megkezdődött az első HM által szervezett egyéves tanfolyam a nevelőtisztek részére, amelyet huszonkilencen végeztek el. A tanfolyam parancsnoka Felkai Dénes alezredes volt. A hallgatók avatására 1947. május 3-án került sor, s az ünnepségen Dinnyés Lajos honvédelmi miniszter többek között a következőket mondotta: „Boldog vagyok, mert nekem jutott ez a szép feladat, hogy titeket pályatokra elindíthatlak. Szép lesz ez a pálya, de nehéz és göröngyös. Meg kell nyernetek a kezetek alá kerülő bajtársak lelkét a demokráciának és ezen keresztül kell szolgálnotok a magyar népet. . . Azzal bocsátalak el titeket, hogy arra a bizalomra, amellyel a magyar nép ezzel az új tiszti rendfokozattal kitüntetett, mindig méltók legyetek. Harcoljatok a sötétség, a reakció és a korrupció ellen a demokrácia megerősödéséért, sokat szenvedett népünk jövőjéért.”⁸¹

A nevelőtisztek, a kommunisták és más baloldali erők nevelő munkája valójában még ezután sem volt akadálytalan. A reakciós erők képviselőinek támadásával szemben még ezek után is többször meg kellett védeni a nevelőtiszteket.

A nevelőtisztek tevékenysége mellett szót a parlamentben a Kommunista Párt szónoka is az 1947. évi költségvetési vitában. Előzőleg ugyanis a jobboldali erőket tömörítő Magyar Szabadságpárt képviselője kelt ki élesen a hadseregben folyó politikai munka ellen, majd becsmérelte a nevelőtisztek munkáját. Vele szemben a Kommunista Párt szónoka kijelentette: „A honvédség eddigi és további demokratizálásának biztosítéka a honvédség nevelő intézménye. Nekik köszönhető, hogy a honvédség tisztikarának jelentős része a legénységhez való viszonyában és politikai öntudat terén már nem hasonlítható össze a régi horthysta tisztikarral. . . Nevelő intézményeinknek az a hivatása, hogy a soraikba évről évre bekerülő magyar ifjakat katonai szolgálatuk ideje alatt demokratává neveljék. . .”⁸²

Az eddig elmondottakból — amelyek igazolják a kommunisták vezette népi demokratikus erők küzdelmét a hadsereg megnyeréséért — jogosan levonható az a következtetés, hogy a hatalomért folyó harc időszakában a népi demokratikus erők minden területen felvették a harcot a reakcióval. E harc eredményeképpen 1947 végére a hadseregben is bekövetkezett a fordulat: honvédségünk szilárdan a népi demokratikus továbbfejlődés támogatója lett és készen állt a munkásosztállyal együtt a szocialista forradalom további feladatainak végrehajtására.

A pártpolitikai szervek helyzete a fordulat évében. Előkészületek a politikai tiszti intézmény bevezetésére

1948 tavaszára gyakorlatilag eldőlt a hatalomért folyó harc. Napirendre került a két munkáspárt egyesülése. Ez a belső politikai helyzet új feladatok meghatározását követelte a hadsereg politikai munkájában is. Ezen új feladatokat a Magyar Dolgozók Pártja programnyilatkozata a következőképpen rögzítette: „A magyar honvédségből gyökeresen ki kell irtani a régi hadsereg népellenes szellemét, le kell dönteni a régi válaszfalakat a nép és a hadsereg között, a dolgozókat, elsősorban az ifjúságot arra kell nevelni, hogy a katonai szolgálat di-csőség és állampolgári kötelesség.

⁸¹ Határőr, 1947. május 10—20. sz.

⁸² A Nemzetgyűlés Naplója, 1947. február 27—március 19. 233—234. o.

A honvédségben a katonai kiképzést az állampolgári neveléssel kell összekötni: a honvédséget a demokrácia iskolájává kell fejleszteni. Fokozni kell a fegyelmet, a feljebbvalók tekintélyét, a katonai szaktudást.”⁸³

A feladat végrehajtását a katonai és politikai vezetés azokkal a politikai szervezetekkel — nevelőtisztek és pártszervezetek — kezdte meg, amelyek ezt a munkát eddig is végezték. Ám e munkában egy rövid ideig zavar keletkezett, amelynek előzményei még 1947 végére nyúlnak vissza.

A Kommunista Párt Katonai Bizottságában — amelynek elnöke Farkas Mihály, a párt főtitkárhelyettese volt — 1947 őszén, látva a kommunisták befolyását a hadseregben, felvetődött az a gondolat, hogy fel kell oszlatni a pártok honvédségi pártszervezeteit. A Kommunista Párt szervezeteiről a bizottság tagjai úgy vélekedtek, hogy azok félillegális módon fognak tovább dolgozni. A vita elhúzódott 1948 tavaszáig. Végül is az ügyet Farkas, egyetértőleg, a Politikai Bizottság elé terjesztette, amely azt jóváhagyta. Ezután került sor a IV. katonai konferencia összehívására, amely május 8-án ülésezett.

A konferencia napirendjén annak megvitatása szerepelt, hogy az új viszonyok között hogyan is dolgozzanak a pártszervezetek. Feladataikat a következőkben rögzítették: 1. a párttagok nyilvántartása; 2. pártoktatásra vezénylés; 3. pártfegyelmi ügyek intézése; 4. ellenőrző és kezdeményező tevékenység; 5. pártfeladatokra való mozgósítás. Ugyanakkor született olyan javaslat, hogy a honvédelmi miniszter rendelje el a hadseregben belül a „Kossuth-kör”-ök létrehozását. Ezt a szervezetet arra szánták, hogy ennek keretében végzik majd az állomány marxista—leninista nevelését.

1948. június 12-én megtörtént a két munkáspárt egyesülése, megalakult a Magyar Dolgozók Pártja. Erre az időre a koalíció más pártjai — a Kisgazdapárt és a Nemzeti Parasztpárt — szintén jelentős belső változáson mentek át. A reakciós elemeket kiszorítva a soraikból, egyértelműen az MDP programját fogadták el, mint a továbbfejlődés irányvonalát.

Sajnálatos, hogy az MDP Politikai Bizottsága és a Katonai Bizottság még ezek után sem módosította álláspontját a hadseregben levő pártszervezetek kérdésében, s így július 7-én megjelent a honvédelmi miniszteri rendelet, miszerint, „... a honvédség tagjai honvédségi pártszervezeteket nem alkothatnak, egyes pártok úgynevezett honvédségi pártnapjain részt nem vehetnek”.⁸⁴ Ez az intézkedés nem csak azért volt paradox, mert az MDP megalakulása után látott napvilágot, hanem azért is, mert ekkorra még valóságosabb volt a Katonai Bizottság 1948. áprilisában tett azon megállapítása, hogy kisgazdapárti pártszervezetek a honvédségen belül nincsenek, a parasztpárti szervezetek pedig nem veszélyeztetik a kommunisták befolyását. Ilyenformán a kiadott rendelkezés gyakorlatilag ekkor már csak az MDP szervezeteit érintette.

A hadseregben dolgozó kommunisták a rendelkezést többségükben értetlenül fogadták. Több helyen nem is hajtották végre. Ahol pedig ezt megtették, az új helyzetben nem találták a helyüket. Nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket a „Kossuth-körök” sem. Az MDP Szervező Bizottságának augusztus hónapban lezajlott vizsgálatait mindezt világosan tükrözték.

E tapasztalatok alapján a Szervező Bizottság javaslatot tett a Politikai Bizottságnak, hogy újra, most már legális formában, hozzák létre az MDP szervezeteit a hadseregben. A Politikai Bizottság szeptember 2-án ilyen döntést hozott, és utasította a Katonai Bizottságot, hogy az új helyzet megtárgyalására hívja össze az V. katonai konferenciát.

⁸³ A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt határozatai 1944—1948. 603. o.
⁸⁴ Honvédségi Közlöny, 1948. július 7.

A konferencia 1948. november 13—14-én ülésezett és az alábbi napirendeket tárgyalta meg.

1. A politikai helyzet és pártunk feladatai a honvédségben.
2. A pártszervezetek visszaállításának kérdése.
3. A politikai oktatás feladatai a honvédségben.

A Katonai Bizottság 1948. október 19-én előzetesen megvitatta az V. katonai konferenciára készült beszámolót a honvédségi pártszervezetek visszaállításáról. A beszámoló a honvédségi pártszervezetek feladatait az új viszonyok között a következőkben határozta meg: „Ezeknek az alapszervezeteknek el kell végezniük mindazt a munkát, amit a pártalapszervezetek általában is elvégeznek, ezen belül döntő feladatként a marxista—leninista nevelést. Ezen felül olyan speciális feladatokat is, ami a katonai szolgálattal függ össze: maximális támogatást kell nyújtani az alakulat parancsnokának a kiképzési és egyéb szolgálati tevékenység jó végrehajtásában, a katonai fegyelem megerősítésében, az éberség fokozásában, a személyi kérdések megoldásában, az imperialistaellenes szellem megeremtésében és állandó ébrentartásában, ösztönözniük kell az elvtársakat a katonai tudományok elsajátítására, ápolniuk kell a szovjet hadsereggel való őszinte jó viszonyt.”⁸⁵

A honvédségi pártszervezetek feladatai között szerepelt az is, hogy a lehető legjobb viszonyt kell kialakítaniuk és együtt kell működniük a területi pártszervezetekkel. A honvédségi pártszervezeteket a Politikai Bizottság határozata értelmében az illetékes területi (megyei, járási, községi) pártbizottságok, illetve pártvezetőségek irányították.

A konferencia határozatban üdvözölte a Politikai Bizottság által kezdeményezett, a honvédségi pártszervezetek visszaállításáról szóló határozatot, és felhívta az újonnan megalakuló pártbizottságokat, pártvezetőségeket és pártszervezeteket, hogy „... lelkes, odaadó és jó munkájukkal hassanak oda, hogy honvédségi pártszervezeteink rövid időb belül pártunk legjobb szervezetei közé emelkedjenek.” A határozat külön felhívta a pártszervezetek figyelmét az oktatási munkára, mert „... ideológiai felkészültség nélkül pártszervezeteink nem fogják tudni betölteni a honvédségben belüli élcsapathivatásukat. Az oktatást össze kell kötni a hadsereg gyakorlati és napi kérdéseivel”, majd leszögezte:

„Fel kell hagyni az eddigi ún. »tárgyilagos« módszerrel és a honvédség nevelését egységesen, marxista—leninista alapokra kell helyezni.” A konferencia határozata kitért a hadseregfejlesztés akkor legfontosabb feladataira is. Ilyenek voltak például a korszerű kiképzés biztosítása; az új, politikailag megbízható, a korszerű katonai követelményeknek megfelelő tisztikar kialakítása; a politikai nevelés gyökeres átszervezése. A konferencia tehát a fő tennivaló — a pártszervezetek helyreállítása — mellett az adott helyzet során levő feladataira is ráirányította a hadseregben dolgozó kommunisták figyelmét.

A katonai konferencia után a hadsereg vezetése november 29-én értekezletre hívta meg a hadseregben dolgozó nevelőtiszteket. Az értekezlet célját abban jelelték meg, hogy részleteiben is megbeszéljék a konferencia határozatait, különös tekintettel arra, hogy a nevelő munkában milyen elveket kell elsősorban érvényre juttatni. A nevelők feladatát egyetlen mondatban így fogalmazták meg: „Felelős vagy az egész csapatért!”

Közben folytak az előkészületek a hadsereg egész politikai nevelő munkájának átszervezésére, ezen belül az új politikai apparátus kiépítésére. Farkas Mihály már a nevelőtiszti konferencián bejelentette, hogy a hadseregben bevezetik

85 HL A honvédség felügyelőjének okmányai 1945—48.

a kommisszárrendszert és a párt intézkedésére megszerveződik a Politikai Főcsoportfőnökség, amelynek vezetője Nógrádi Sándor altábornagy lesz, akit akkor vettek át a honvédség hivatásos állományába.

December első felében felavatták az utolsó nevelőtiszti tanfolyam hallgatóit. Az avató beszédet Nógrádi Sándor tartotta, aki többek között elmondta, hogy az ezután avatásra kerülők már a Magyar Néphadsereg politikai tisztjei lesznek.

1949. január 4-én a HM vezetése a Politikai Bizottság elé terjesztett egy tervezetet, amely „A politikai nevelés átszervezése a hadseregben” címet viselte. A tervezet megindokolta a politikai tiszti intézmény bevezetésének és az ezzel összefüggő szervezeti és egyéb intézkedéseknek a lényegét. A tervezet elfogadást nyert, és a honvédelmi miniszter 1949. február 18-án kiadta a rendeletet a „Honvéd Politikai Tiszti Intézmény rendszeresítéséről”.⁸⁶

Ezzel a rendelettel lezárul a Magyar Néphadsereg pártpolitikai szervei tevékenységének első, küzdelmekben és eredményekben egyaránt bővelkedő időszaka. Ezeket megismételni nem szükséges, az eddig elmondottak alapján ez, úgy véljük, világos.

Arról azonban szólni kell, hogy a nevelőtiszti intézmény megítélése még ma sem egyértelmű. Ennek oka abban keresendő, hogy a hadsereg vezetése részéről elhangzott értékelések a fordulat éve után ebben a kérdésben nagyon visszafogottak, sőt esetenként meglehetősen negatívak voltak. Abban pedig, hogy ezek a vélemények még napjainkban is fel-feltűnnek, szerepe volt annak, hogy e tevékenység nem volt kellőképpen feltárva, tisztjeink nem ismerhették meg azt.

Hogy mennyire nem volt egyértelmű a nevelőtisztek megítélése a hadsereg vezetet, amely „A politikai nevelés átszervezése a hadseregben” címet viselte. 29-i nevelőtiszti konferencián így jellemezte a nevelőtiszteket, azok munkáját: „... nevelési munkánk professzoros objektivizmusban szenved, hiányzik belőle a harcos támadó szellem! Nevelőtisztjeink inkább nyugodtan magyarázó tanárok, mint harcos politikai tiszték.”⁸⁷ Nógrádi Sándor altábornagy 1948 decemberében a Honvéd Nevelőtiszti Akadémia hallgatóinak avatásán többek között kijelentette: „A mi nevelőtiszti tanfolyamaink eddig a valóságban nem harcos, politikailag és katonailag egyaránt kiválóan képzett tiszteket neveltek, hanem tanítókat... Az eddigi nevelőtisztek közül sokan abba a hibába estek, hogy alaptalanul a bizalmatlanság légkörét támasztották a parancsnokok körül.”⁸⁸

Ezek az értékelések nem voltak alkalmasak a nevelőtisztek tevékenységének objektív megítéléséhez. Inkább azt a célt szolgálták — erősen vitatható módon —, hogy előkészítsék, igazolják a politikai tiszti intézmény bevezetésének szükségességét.

Az 1945—1947-es években a hadseregben lezajlott osztályharcot a nevelőtisztek tevékenységének megítélésénél nem lehet figyelmen kívül hagyni. Tény, hogy a nevelőtiszteknek nem volt sokoldalú katonai ismerete. Hiszen többségükben — mint már erről szoltunk — katonai kiképzést csak a régi hadseregben, mint honvédek, vagy mint tisztsek kaptak. 1947-ig zömüknek nem is volt tiszti rendfokozata. De a hadseregért vívott osztályharc elsősorban nem katonai ismereteket igényelt, hanem politikai elkötelezettséget kívánt a demokratikus eszmék mellett. Ez pedig a nevelőtiszteknél megvolt. Az osztályharc törvényszerűségeiből következett, hogy egyedi esetekben a reakciós tiszték tevékenységét le kellett leplezni a legénység előtt, amelyet azelőtt a tisztekkel szembeni szolgálalkúságra neveltek. Ez valóban nem emelte egyes tiszték tekintélyét. De

⁸⁶ HL 1950/T. 8. cs. 148—151. f.

⁸⁷ Farkas Mihály: A béke arcvonalán. Budapest, 1949. 362. o.

⁸⁸ Néphadsereg, 1948. december 15. I. évf. 2. sz. 3. o.

nem ez volt az általános. Hiszen a II. katonai konferencia azon jelszavát, hogy a kommunista csak jó katona lehet, éppen a nevelőtisztek valósították meg elsősorban.

A nevelőtisztek munkájának az a megítélése, ahogy erről Ilku Pál írt a Honvéd c. folyóirat 1949. évi 1. számában, jobban megfelel a történelmi tényeknek. A cikk a politikai tiszti intézmény szerepéről szólt a néphadseregben. Ebben Ilku Pál többek között ezeket írta: „A nevelőtiszteknek az volt a feladatuk, hogy munkájukkal elkezdjék felszámolni a reakciós ideológiát az ellenség minden olyan törekvését, amely a honvédség ideológiai befolyására törekedett volna, hogy felvilágosító, nevelő munkájukkal alkalmassá tegyék a honvédséget arra, hogy amikor a harc eldőlt, a dolgozó nép hatalmának fegyveres őrévé, valóban néphadsereggé váljanak. *E feladat kétségkívül igen komoly volt és értünk is el jelentékeny eredményeket.*”⁸⁹ (Kiemelés tőlem — M. S.)

Az utókor kötelessége, hogy a történelmi tényeket a torzításoktól megfosztva, követendő példának állítsa a mai fiatal generáció elé azok munkáját, akik részesei voltak munkásosztályunk, dolgozó népünk társadalmat formáló heroikus küzdelmének.

Шандор Муч

ПОЛИТИЧЕСКАЯ БОРЬБА ЗА ДЕМОКРАТИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ АРМИИ В 1945—1947 ГГ.

Резюме

Сформулированные в заголовке статьи проблемы рассматриваются в аспекте первого периода развития народной демократии в Венгрии. Автор исходит из того, что с конца 1944 года в Венгрии одновременно с освобождением началась борьба между различными политическими силами и за курс становления общественного устройства. В этой политической борьбе все политические партии уделяли внимание армии.

Партии до завершения войны сходились в том, что необходимо включиться в борьбу с немецким фашизмом, что армию необходимо организовать на демократических принципах и необходимо проводить политическое воспитание личного состава. Для осуществления политического воспитания был создан институт офицеров—воспитателей.

После окончания войны борьба за власть обострилась. Влиятельная часть сил, сплотившихся в партии мелких хозяев, боролась за создание определенной формы буржуазной демократии. Две рабочие партии — коммунистическая партия и социал—демократическая партия намеревались шагнуть дальше, они намеревались, желали идти в направлении социалистического общества. Концепция Национальной Крестьянской партии тоже была радикальнее, чем установки Партии мелких хозяев.

Основные политические стремления партий отражались и в их политике, проводимой в отношении армии. Каждая партия старалась привлечь армию на свою сторону для осуществления своих целей.

В статье рассматриваются стремления партий в этом направлении, а в дальнейшем подробно говорится о том, какую позицию занимали партии в отдельных частных вопросах, связанных с военной политикой, — в области политического воспитания, укрепления политического облика офицерского и младшего командного состава, материально—хозяйственного снабжения, а также по вопросу института офицеров—воспитателей. Статья подчеркивает, что самую решительную, самую зрелую политику по этим вопросам проводила коммунистическая партия. В осуществлении этой политики коммунисты могли внутри армии опираться на офицеров—воспитателей, так как с осени 1945 года большинство в этой организации составляли коммунисты. Значительную работу в интересах демократизации армии проводили также и социал—демократическая партия и Национальная крестьянская партия.

⁸⁹ Honvéd, 1949. 1. sz. 19. o.

В результате деятельности такого характера партий, объединявших левые силы, состав армии и ее политический облик к концу 1947 года отвечали соотношению политических сил в стране, и армия стала оплотом левых сил в политической борьбе.

В заключительной части статьи рассматриваются те организационные и политические преобразования, которые произошли в политическом аппарате армии после объединения двух рабочих партий, после победы социалистической революции.

Sándor Mucs

POLITISCHE KÄMPFE UM DIE DEMOKRATISCHE ENTWICKLUNG DER ARMEE
1945—1947

Resümee

Die Studie untersucht in der ersten Periode der Entwicklung der Ungarischen Volksdemokratie die Probleme der demokratischen Entwicklung in der Armee. Ab Ende 1944, gleichzeitig mit der Befreiung Ungarns begann der politische Kampf zwischen der verschiedenen politischen Kräften um die Richtung der gesellschaftlichen Einrichtungen. In diesem politischen Wettkampf wendete sich jede politische Partei mit Aufmerksamkeit der Armee zu.

Die Parteien waren bis zum Kriegsende darüber einverstanden, dass sich das Land in den Kampf gegen den Faschismus einzuschalten habe, und dafür eine Armee auf Grunde demokratischer Prinzipien organisiert und ihr Stand der politischen Erzielung teilhaftig werden sollte. Für die Zwecke der politischen Erziehung wurde die Institution der Erziehungsoffiziere zustande gebracht.

Nach der Beendigung des Krieges spitzte sich der Kampf um den Besitz der Macht zu. In der Partei der Klein-Landwirte kämpfte der einflussreiche Teil der politischen Kräfte für die Schöpfung einer bestimmten Form der bürgerlichen Demokratie. Die beiden Arbeiterparteien, die Kommunistische und die Sozialdemokratische wollten mehr, sie wollten in die Richtung der sozialistischen Gesellschaft fortschreiten. Auch die Vorstellung der Nationalen Bauernpartei war mehr über die Demokratie, als die der Partei der Kleinlandwirte.

Die politischen Hauptbestrebungen der Parteien spiegelten sich auch in der der Armee beziehende Politik wider. Jede Partei wollte für ihre Zielsetzungen die Armee gewinnen.

Die Studie deutet die diesbezüglichen Bestrebungen der Parteien und bespricht ausführlich, welche Standpunkte haben die Parteien in den mit der Militärpolitik zusammenhängenden Fragen, d.h. in der politischen Erziehung, der politischen Bekräftigung des Offizier- und Unteroffizierkorps, in der wirtschaftlichen Versorgung, und in der Sache der Erziehungsoffiziere, vertreten. Er weist daraufhin, dass die Kommunistische Partei in diesen Fragen über die entscheidenste und weitaus zielbewusste Politik verfügte. In der Verwirklichung dieser Politik konnte sich die Partei innerhalb der Armee an die Erziehungsoffiziere stützen, weil sie ab Herbst 1945 in dieser Organisation die Mehrheit bildeten. Eine bedeutende Arbeit leistete auch die Sozialdemokratische Partei und die Nationale Bauernpartei im Interesse der Demokratisierung der Armee.

Zu folge der diesbezüglichen Tätigkeit der Linken-parteien entsprach die Zusammenstellung und der politische Charakter der Armee am Ende 1947 den politischen Kräfteverhältnissen des Landes und die Armee wurde eine Stütze für die Linken im politischen Kampf.

Der Schlussabschnitt der Studie blickt auf die organisatorischen und politischen Veränderungen hinaus, die im politischen Apparat der Armee mit der Vereinigung der beiden Arbeiterparteien und dem Sieg der sozialistischen Revolution entstanden.